

Suçla Mücadelenin Fikhî Esasları

Sabri ERTURHAN*

Özet

Suçla mücadele bütün hukuk sistemlerinin temel gayelerinden biridir. İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemlerinin konu edildiği bu makede ilk olarak suçla mücadelenin inanç, ibadet ve ahlak boyutlarına yer verilmiş daha sonra evlilik, aile çevre ve eğitim unsurlarının suçla mücadeledeki rolleri üzerinde durulmuştur. Daha sonraki aşamada suçla mücadelede bireysel, toplumsal ve idarî düzeyde alınabilecek somut tedbirlere ve son olarak da müeyyide yöntemine yer verilmiştir. Makale, kanaat ve değerlendirmelerin yer aldığı sonuç kısmıyla noktalanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslâm Ceza Hukuku, inanç, ahlak, âkile, hisbe, müeyyide

Abstract

Combating crimes is one of the fundamental aims of all legal systems. In this article on the methods of combating crimes in the Islamic Law, first it is given place to the faith, worshipping and moral dimensions of combating crimes, and then it is concentrated on the roles of marriage, family, surroundings and education in taking measures against crimes. In the following stage, the measures that are possible to take in combating crimes on the individual, social and administrative levels are given place. The article is ended with the part of conclusion in which some considerations and evaluations relating the subject took place.

Key Words: Law, Islamic Penal Code, belief, moral values, âqilah (blood relatives/male), hisbah (guarding against infringements), sanction

---

* Doç. Dr., C.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğr. Üyesi
(serturhan@cumhuriyet.edu.tr).

GİRİŞ*

Suç, insanlığın bir gerçeğidir. Suçsuz bir dünya tahayyül etmek mümkündür ama bunun pratiği yoktur. Çünkü insanlık var olalıdan beri suç işlenmektedir¹. Asr-ı Saâdet diye tâbir edilen Peygamber döneminde dahi suç işlenmiştir. Dolayısıyla kısmen veya lokal olarak mümkün olsa bile tamamen suç ve suçludan arındırılmış bir dünya imkansızdır.

Günümüz dünyasında suç işleme oranları korkunç derecede artış göstermektedir. Globalleşmenin etkisiyle ülkemizde de bunun yansımaları görülmektedir. Artık ülkemizde de daha önce pek rastlanılmayan millî ve ahlakî yapımızla telifi mümkün olmayan tür ve tarzlarda suçlar işlenmektedir. Suç işleme münferit olmaktan çıkmış, organize bir hal almaya başlamıştır. Suçların bu denli artması ve yaygınlık kazanmasının temelinde diğer nedenlerin yanında büyük oranda dinî ve ahlakî değerlerden uzaklaşma ve yoksunluğun, insanı insan yapan hasletlerdeki dejenerasyonun yattığını düşünüyoruz.

İslâm Hukukunun suçla mücadele yöntemlerinin konu edildiği bu makalede suç kavramına teknik anlamda yer verildikten sonra İslâm Hukukunun suçla mücadelede izlediği yöntemler ele alınmıştır. Bu hukukun vahiy orijinli olması hasebiyle öncelikle suçla mücadelenin itikadî boyutuna daha sonra ibadet ve ahlak boyutuna yer verilmiştir. Evlilik, aile ortamı, çevre ve eğitim faktörlerinin suçu önlemedeki rolleri üzerinde durulduktan sonra bireysel, toplumsal ve idarî düzeyde alınabilecek somut tedbirler ortaya konmuştur. Son olarak suçla mücadelede nihai yöntem olan müeyyide üzerinde durularak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

I-SUÇ KAVRAMI

Makalenin omurgasını İslâm Hukuku açısından suçla mücadele yöntem ve tedbirleri oluşturunca bu asıl konuya zemin oluşturması bakımından İslâm Hukuku'nda suçun tanımı, çeşitleri, suç işleme ve yasaklanma nedenlerine kısaca göz atmak isabetli olacaktır.

* Bu makale "İslâm Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri", adıyla *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy, 9, 2007, 101-142 sayfalarda yayımlanan makalenin bazı ilave ve çıkarmalar yapılarak yeniden gözden geçirilmiş şeklidir.

¹ Mâide, 5/27-31.

A-Tanımı ve Çeşitleri

Hukukta suç, ceza tehdidini hâvî olan bir kanunun, cezaî ehliyeti hâiz bir şahıs tarafından icraî veya ihmali olabilen haricî bir hareketle ve hukuka aykırı olarak ihlal edilmesidir².

İslâm hukukçuları arasında ise Mâverdi (450/1058) tarafından "Allah Teâlâ'nın hadd ve ta'zîr ile cezalandırdığı şer'î yasaklar"³ şeklindeki tanımın ön plana çıktığı görülmektedir. İbarede geçen "hadd" lafzını "şer'an miktarı belirlenmiş ceza" olarak algılamak gerekmektedir. Böylece kısas cezaları⁴ ve diyetler⁵ de bu kapsam içerisine girmektedir.

O halde suç, "karşılığında ceza öngörülen yasak bir fiilin yapılması veya yapılması emredilen bir fiilin terk edilmesi"⁶ daha öz bir ifadeyle *bir emrin ihmali veya bir yasağın ihlali* demektir⁷.

Hadd gerektiren suçlar zina, kazf, sarhoşluk, hırsızlık, hirâbe (eşkiyalık), irtidat ve bağy (devlete karşı isyan) suçlarından oluşmaktadır⁸.

Fıkıh literatüründe kısas; adam öldürme gibi hayata son verme veya yaralama, koparma yahut da kesme gibi müessir fiiller karşı-

² Uğur Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 10; Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku* (Genel Kısım), Beta Yayınları, I-III, İstanbul, 1997, I, 311; Ayhan Önder, *Ceza Hukuku* (Genel Hükümler), Beta Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 6; Mehmet Emin Artuk, *Suç Genel Teorisi* (Ceza Hukuku El Kitabı içerisinde), Beta Yayınları, İstanbul, 1989, s. 193.

³ الجرائم محظورات شرعية زجر الله تعالى بحد او تعزير Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-diniyye* (nşr. Hâlid Abdullatif), Dâru'l-kitâbi'l-arabî, Beyrut, 1410/1990, s. 361. Diğer tanımlar için bkz. Muhammed b. Hüseyin Ebû Ya'lâ, el-Ferrâ el-Hanbelî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Mektebû'l-a'lâmî'l-İslâmî, yy, 1406/1985, s. 257; Şemsüleimme Muhammed Ahmed b.Ebû Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1989, XXVII/84.

⁴ Bkz. Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, Dâru'l-fikr, I-X, Beyrut, ty, V, 212; Zeynüddin b. İbrahim İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1413/1993, V, 2; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1967, III, 188.

⁵ Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, ty, s. 25.

⁶ Abdulkâdir Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-İslâmî*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1415/1994, I, 66; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 24.

⁷ Şamil Dağcı, "İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi", *Marife*, Yıl. 3, Sy, 1, Bahar 2003, s. 72.

⁸ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, I, 79, II, 345; Geniş bilgi için ayrıca bkz. Aly Aly Mansour, *Hudud Crimes* (ICJS' adli eserin içinde), Oceana Publications Inc., New York, 1982, s. 195-201. Krş. Muhammed Selim el-Avvâ, *Fi usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, Dâru'l-meârif, Kâhire, 1983, s. 130 vd.

lığında öngörülen denk cezaya verilen isimdir⁹ Kısas gerektiren suçlar, adam öldürme ve müessir fiiller şeklinde iki kısma ayrılır.

B-Suç İşleme Nedenleri

Neden suç işlendiği sorunu, müstakil bir araştırmaya konusu olacak kadar kapsamlı ve çok yönlü bir sorundur. Meselenin sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafî, psikolojik, dini vb. nedenlerinden bahsedilebilir¹⁰. Ama temel nedenler arasında yaratılıştan gelen farklılıklar¹¹, ihtilaf gerçeği¹², insanın bünyesinde güzel hasletler yanında çirkin huyları da barındırmış olması¹³, gerek insanın kendi iç dünyası, gerekse birçok dış faktörler kişiyi suç işlemeye iten temel hususlar arasında sayılabilir. Bu itibarla İslâm, insanı hiç suç işlemeyen bir varlık olarak görmemiş aksine onun suç işlemeye mütemâyil bir yapıda olduğuna dikkat çekmiştir. Bir başka ifadeyle İslâm nazarında insan melek değildir. Sorumlu tutulan bir varlıktır. Bu sorumluluğunu yerine getirip getirmeme konusunda hür iradeye sahiptir. Onun bir yaratılış gayesi bulunmaktadır. O da kulluk¹⁴ ve güzel amel yapmada yarışır, imtihanıdır¹⁵. İnsan hiç suç ve günah işlememe özelliğine sahip olsaydı imtihanın, iradenin, aklın, sorumlu tutulmanın bir anlamı kalmazdı. Nitekim Hz. Peygamber de bir hadislerinde bu hususa dikkat çekmektedir¹⁶.

C-Bazı Fiillerin Yasaklanma Nedenleri

İçerisinde suçların da bulunduğu taabbüdi hükümlerin illeti (illet-i matlûbe) salt itaat, ta'zîm ve teslimiyettir¹⁷. Bu tür hükümlerin teşri gerekçeleri (illet) aklın kavrama alanı dışındadır. Hal böyle olunca ibadet, emir ve yasak kapsamına giren bütün hükümlerin

⁹ Serahî, *el-Mebsût*, XXVI, 60, 63; Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Türî, *Tekmiletü Bahri'r-râik*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1413/1993, VIII, 324; Udeh, *et-Teşriu'l-cinâi*, I, 114; Ebû Zehra, *el-Cerime*, s. 98; M. Cherif Bassiouni, *Qesas Crimes* (ICJS adlı eserin içinde), Oceana Publications Inc., New York, 1982, s. 203 vd; Billmen, *Istîlâhât*, III, 18; Avvâ, *Fi usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 235 vd; Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı İşlenen Müessir Fiiller*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1996, s. 41.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s. 77-364.

¹¹ Buhârî, "Enbiyâ", 19, "Menâkıb", 1; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 199; Ahmed b. Hanbel, II, 257, 260, 391, 438...

¹² Hüd, 11/118-119.

¹³ Bkz. Nisâ, 4/28, 115, 128; A'râf, 7/24; Hicr, 15/47; İsrâ, 17/11; Kehf, 18/54; Enbiyâ, 21/31; Necm, 53/39-40; Meâric, 70/19; İnsan, 76/3; Beled, 90/10; Şems, 91/8; Tin, 4-5...

¹⁴ Zâriyât, 51/56.

¹⁵ Mülk, 67/2.

¹⁶ Müslim, "Tevbe", 11.

¹⁷ Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa b. Muhammed eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, ty II, 308-309.

illeti âlemlerin Rabbına kulluk izhâr etmek ve emrine imtisalden ibarettir¹⁸.

Her bir suçun kendine münhasır özel yasaklanma gerekçeleri/hikmetleri yanında suçların genel yasaklanma gerekçelerinin (hikmet-gaye) şu üç nedene irca edilebileceği kanaatindeyiz:

a) Temel evrensel değerler kabul edilen hayat, din, akıl, ırz-namus ve maldan oluşan “zarûrî maslahatların” korunması. Böylece hem bireylerin dokunulmaz hakları hem de kamu güvenliği ve düzeni himaye edilmiş olacaktır.

b) Adaleti ikâme düşüncesi. Bunun dayanağı *kendine yapılmasını istemediğini diğer insanlara da yapma*¹⁹ ilkesidir. Suç, bir hakkın ihlali demektir. Bir insana bahşedilen hakkın korunması diğer insanlar bakımından görev ifade etmektedir. Bir hakkın ihlali veya bir görevin ihmali adalet ilkesine aykırı bir davranış demektir. Bu adalet ilkesini özümseyen kişi ise suç işlemekten kaçınacaktır. Çünkü suç, kişinin kendisine yapılmasını istemediği bir fiili başkasına yapmasıdır ki, bu zulümdür.

c) “Haramda şifa bulunmaması” ilkesi: Suç işlenmiş olmakla Allah’ın “yapma” dediği bir fiil yapılmakta dolayısıyla emre muhalefet edilmektedir. Şâri’, bir yasağı mutlaka bir mefsedete binâen yasakladığından bu yasağın yapılması faile bir yarar getirmeyecektir. Nitekim gerek Hz. Peygamber’e ait bir hadiste²⁰ gerekse İbn Mes’ûd’a ait bir sözde Allah’ın haram kıldığı bir şeyde şifa yaratmadığı²¹ açıkça beyan edilmektedir.

II-SUÇLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

İslâm Hukukunun suçla mücadele yöntemleri çeşitlilik arz etmektedir. Bu yöntemlerin başında inanç ve dinî altyapının kurulması gelmektedir. Daha sonra evlilik, temiz bir çevrede yaşama, aile ortamı, okul ve sosyal alanla ilgili yöntemleri sıralayabiliriz. Yöntemlerin en sonuncusu olarak müeyyide uygulaması yer almaktadır.

¹⁸ Yusuf el-Karadâvî, *el İbâdetü fi'l-İslâm*, Mektebetü Vehbe, Kâhire, 1405/1985, s. 118.

¹⁹ Yakın ifadelerle bkz. Buhârî, “İman”, 7; Müslim, “İman”, 71-72; Tirmizî, “Kiyâme”, 59; İbn Mâce, “Mukaddime”, 9, “Cenâiz”, 1; Nesâî, “İman”, 19-33; Dârimî, “İsti’zân”, 5.

²⁰ (إن الله لم يجعل شفاء امي فيما حرم عليها) Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned* (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimaşk-Beyrut, 1408/1988, XII, 402; Ahmed b. Hüseyin b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1414/1994, X, 8; Muhammed b. İsmâil es-San'ânî, (1182/1768), *Sübülü's-selâm şerhu Bülûğ'i'l-merâm*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, I-IV, Beyrut, 1960, IV, 36.

²¹ Buhârî, “Eşribe”, 15.

A-Dinî Temel

Suçla mücadelenin dolayısıyla temiz toplum oluşturma'nın birinci ve en önemli şartı iç denetim yani dinî-ahlakî temeldir. İç denetimin sağlanmasında vicdanın²² önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü vicdan, insanın kendi fiillerinin sonuçlarını murakabe eden, hayatının akışını tanzim eden bir mürşit mesabesinde olan güçlü bir psikolojik denetim mekanizmasıdır²³. Bununla birlikte vicdan, fert ve toplumların kabullerine, eğitim ve çevresel koşullara paralel olarak müspet veya menfi bir tarzda şekillenebilir. Bu nedenle İslâm, işe, düzgün olduğunda her türlü güzellik ve hayrın, bozulduğunda ise her türlü kötülük ve şerrin kaynağı olacak olan beşer kalbine hakim olma, onu ıslah etme ile başlar. Nitekim Hz. Peygamber, *kalbin, düzgün olması halinde bütün vücudun da düzgün ve sağlıklı olacağına; bozuk olması halinde ise bütün vücudun bozulacağına*" dikkat çekerek²⁴ konunun önemine vurgu yapmıştır. Bu nedenle İslâm, insanı ıslah ve her türlü kötülüklerden arındırmak amacıyla ilk ve en büyük çabasını kalbe yöneltir. Ayette geçtiği

²² Vicdan, insanın doğuştan getirdiği temiz fitrattır. Bilginler bunu içi boş temiz bir kaba benzetmişlerdir. Dolayısıyla bu kap ne ile doldurulursa dışı onu sızdırır. Nitekim Hz. Peygamber de her çocuğun İslâm fitratı üzerine doğduğunu ama daha sonra verilen eğitime paralel olarak çocuğun dini alt yapısının tamamlandığına vurgu yapmaktadır. Vicdan, insandaki ahlakî bilincin adıdır. İnsan, iyi ve kötü arasındaki farkı anlayıp ayırt edebilecek bir psikolojik donanıma sahip olarak yaratılmıştır (bkz. Şems, 91/8-9). Eğilim ve davranışlarımız ahlak kurallarına uygun olursa vicdan tarafından güzel bulunup takdir edilir, aksi halde cezaya çarptırılır. Vicdanın cezası pişmanlık, ızdırıp, azarlama, aşağılama, suçluluk duygusu ve kendinden nefret etme şeklinde kendisini gösterir. Vicdanın ödüllendirmesi ise sevinç, genişlik, tatmin, haz ve huzur duyma şeklindedir. Hz. Peygamber hadislerinde vicdana; ahlakî yeteneğin varlığına şöyle vurgu yapmıştır: "İyilik ve hayır ahlakın güzelliğidir. Kötülük ve günah ise vicdanını tirmalayan ve halkın bilmesini istemediğin fiillerdir." (Müslim, "Birr", 14-15; Tirmizî, "Zühd", 52; Dârimî, "Rikâk", 73; Ahmed b. Hanbel, IV, 182, 228-229). "İyilik ve hayır, kalbin tatmin olduğu şeydir; kötülük ve günah da vicdanı sızlatan ve ona acı veren şeydir. Aksine yargıda bulunsalar da aldırma." (Dârimî, "Büyü", 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 194). Bununla birlikte eğitim ve çevresel faktörler vicdanın bozulmasına, duyarlılığını kaybetmesine neden olabilir. Bu itibarla ilahî bir otoritenin emir ve ölçülerine göre yapılanmayan bir vicdan, tek başına iyiye yöneltmekte yetersizdir. Vicdan, kendi gelişim ve olgunluğunu, dinî değerlerle uyum içerisinde bir yönelişe sahip olmakla sağlayabilir Bkz. Hayati Hökekleli, "Vicdan", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 459-460; Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak Dersleri*, Üç Dal Neşriyat/Fatih Matbaası, İstanbul, 1968, s. 79-85; a. mlf, *İslâm Dini*, Nur Yayınları, Ankara, 1993, s. 6-7; Muhiddin Bağçeci, "Vicdan", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Dergah Ofset, İstanbul, 2000, VIII, 234-236.

²³ "الضمير: هو الوازع النفسى القوى الذى يكون للانسان بمثابة مرشد لسلوكه فى الحياة يصره بعواقب فعاله" Affif Abdülfettâh Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, Dâru'l-ilm li'l-melâyin, Beyrut, 1980, s. 173. Ayrıca bkz. Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, ty, s. 18-21.

²⁴ Buhârî, "İman", 39; Müslim, "Müsâkât", 107; İbn Mâce, "Fiten", 14; Dârimî, "Büyü", 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 270, 274.

üzere²⁵ havf ve recâ çizgisini muhafazası için Allah'la irtibatını sağlamaya çalışır. Allah'ın isim ve sıfatlarının tezâhürünü bu kalp üzerinde egemen olması için gayret sarf eder. Bu şekilde terbiye olan kalp asla suç işlemeye temâyül etmez. Çünkü o gerçek anlamda Rabbinden korkar ve nefsinin arzularına engel olur²⁶.

Vicdanın en büyük terbiyecisi, Kâdir-i Mutlak bir ilah inancıdır. Bu itibarla "Allah inancından yoksun bir kalp, kadısız mahkemeye benzer" ifadesi, isabetli bir sözdür²⁷.

Bir başka vecizede de "kabın ancak içerisinde olanı dışarı sızdıracağı" ifade edilmiştir²⁸. Hal böyle olunca vicdanın Allah inancı, sevgisi ve korkusu ve ahirette hesap verme şuuru ile doldurulması gerekmektedir.

1-İnanç Temeli

İslâm hukukunun en temel özelliği vahiy orijinli²⁹ olmasıdır³⁰. Dolayısıyla İslâm hukuku ve özelde İslâm ceza hukuku dîni bir sıfatı hâizdir³¹. Ayrıca bu hukukta bireyin her bir fiilinin hem dünyevî, hem de uhrevî bir karşılığı bulunmaktadır³². Bu itibarla kişinin hu-

²⁵ Bkz. İsrâ, 17/57.

²⁶ Muhammed Kutub, *Havle Tatbiki's-Şeria*, Mektebetü's-sünne, Kâhire, 1412, s. 93-98; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 18-21.

²⁷ ان ضميرا بلا عقيدة بالله كمحكمة بغير قاض Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 173.

²⁸ "الإناء يترشح بما فيه" veya "لا يرشح الإناء إلا بما فيه" Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Dârul-ma'rife, Beyrut, 1403/1982, II, 268; Hacı Hüseyin Hüsnî (Kayseri Merkez Eski Vaizi), *Bârîka-i Hakikat*, Yeni Matbaa, Kayseri, 1928, *Bârîka-i Hakikat*, s. 23.

²⁹ Bkz. Bakara, 2/187; Nisâ, 4/65, 105; Mâide, 5/ 44-45, 47, 50; En'âm, 6/57, 62; Yusuf, 12/40, 67; Nûr, 24/51; Kasas, 28/88; Mülk, 67/14; Ahzâb, 33/36; Tin, 95/8.

³⁰ Udeh, *et-Teşriu'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 17-18, 72; Bassiouni, *Sources of Islamic Law (Islamic Criminal Justice System)*, Oceana Publications Inc., New York, 1982, s. 8-10; Abdülkerim Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fikhiyye*, Müessesetü'r-risâle, Bağdat, 1402/1982, s. 377; Ebu'l-ayneyn Bedrân, *Târihu'l-fikhi'l-İslâmî*, Dârun-nehdâti'l-Arabiyye, Beyrut, ty, s. 235; Abdullah Der'ân, *el-Medhal li'l-fikhi'l-İslâmî*, Mektebetü't-tevbe, Riyad, 1413/1993, s. 38; Ahmad Hasan, *The Early Development of Islamic Jurisprudence*, Islamic Research Institute Publication, Islamabad (Pakistan), 1988, s. XIII; Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, M. Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yay, İstanbul, 1990, s. 19-24; Ahmet Yaman, "İslâm Hukuk İlmi Açısından Makâsîd İctihadının Ya da Gai/Teleolojik Yorum Yönteminin İlkeleri Üzerine", *Makâsîd ve İctihad* (Haz. Ahmet Yaman), Yediveren, Konya, 2002, s. 170; Saffet Köse, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, s. 166.

³¹ Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 46-48.

³² Muhammed Salim Awwa, *The Basis of Islamic Penal Legislation* (ICJS adli eserin içinde), Oceana Publications Inc., New York, 1982, s. 131; Muhammed b. Hasen Hacvî, *el-Fikru's-sâmî fi târihi'l-fikhi'l-İslâmî* (thk. Eymen Salih Şa'bân), Dârul-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1416/1995, I, 61-62; Udeh, *et-Teşriu'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 172; Ebû Zehra, *el-Cerime*, s. 12-18; a. mlf, *el-Ukûbe*, s. 47 vd; Mustafa

kuka uygun her davranışı (salih amel) karşılığında hem dünyevî hem de uhrevî mükâfat³³, hukuk dışı davranışları karşılığında da hem dünyevî, hem de uhrevî ceza³⁴ öngörülmüştür³⁵. Hal böyle olunca inanç temeli kişinin suç işleyip işlememesinde doğrudan etkili olacaktır.

a) Allah İnancı

Allah inancı³⁶, sevgisi ve korkusu suçu engellemede birinci de-
recede rol oynar. Çünkü sağlam bir Allah inancına sahip bir fert kendisini sürekli Allah'ın murakabesinde hisseder. Çünkü o bilmektedir ki Allah ona şah damarından daha yakındır³⁷ ve bilmektedir ki hayatının her anı kaydedilmektedir³⁸. Emredilenleri yaparken, yasaklardan kaçınırken de çıkarıcı bir yaklaşımla hareket etmez Kâdiri Mutlak olan Allah'ın emrine muhalefet korkusu ve onun sevgisini kaybetme endişesiyle hareket eder. Bu da inancın sağlamlığıyla doğru orantılıdır. Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde bir şahsın *adam öldürme, zina, hırsızlık ve içki gibi filleri kâmil iman sahibi bir müslüman kimliğiyle işleyemeyeceğini*³⁹ belirterek Allah'ın ya-

---

Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalü'l-fıkhiyyü'l-âmm el-Fıkhu'l-İslâmî fi sevbihi'l-cedid*, Dâru'l-fikr, Dimaşk, 1968, I/56-57; Zeydân, *el-Medhal li dirâseti's-Şeriatü'l-İslâmiyye*, Bağdat, 1969, s. 38-39; Bedrân, *Târihu'l-fıkhi'l-İslâmî*, s. 239-240; Abdülazîm Şerafüddin, *Târihu't-teşri'l-İslâmî*, Menşûrâtu Kâr Yûnis, Bingazi, 1409/1989, s. 34-35; Der'ân, *el-Medhal*, s. 40; Ahmad Hasan, *The Early Development of Islamic Jurisprudence*, s. XIII.

³³ Bkz. Hüd, 11/3; Nahl, 16/30; Nahl, 16/41, 97, 122; Ankebüt, 29/27; Rahmân, 55/46. Ayrıca bkz. Ebû Abdillâh Şemsüddin İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn an Rabbi'l-âlemîn* (nşr. İsmüddin es-Sabâbiti), Dâru'l-hadis, I-IV, Kahire, 1414/1993, II, 157-158.

³⁴ Bkz. Enfâl, 8/46; Tâhâ, 20/124.

³⁵ Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fıkhiyye*, s. 380-381; Muhammed b. Abdillâh Muhayzif, *Der'u'l-ukûbâti bi's-şübühât*, Matâbiu't-teqniyye, I-II, Riyad, 1414, I, 36-37.

³⁶ Allah'ın varlığını ispat eden nakli, akli ve ilmi deliller hakkında bkz. İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm* (Haz. Sabri Hizmetli), Umrân Yayınları, Ankara, 1981, s. 204-253; Ali Arslan Aydın, *İslâm İnançları ve Felsefesi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1979, s. 191-257; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 65-90; Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fak. Vak. Yayınları, İzmir, 1999, s. 19-113; Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *Allah'ı İnkâr Mümkün mü?*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1977; Çakar, Muharrem, *Varlığın Sebebi Allah*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1977; Bağçeci, *Allah'ı Bilmek ve Neseî'ye Göre İmân*, Saray Kitabevi, Kayseri, ty; Mehmet Aydın, *Müsbet İlim ve Allah*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 7-121; Bekir Topaloğlu, "Allah", *DİA*, II, 473-477; Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi*, DİB. Yayınları (İlmî eserler, 72), Ankara, 2000.

³⁷ Kâf, 50/16.

³⁸ Kâf, 50/17; İnfitar, 82/10-12.

³⁹ Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Saîd el-Lahhâm), Dâru'l-fikr, Beyrut, 1414/1994, III, 457-458; Buhâri, "Hudûd", 1, 6, 14, 20, "Mezâlim", 30; Müslim, "İman", 100, 104, Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15; Tirmizî, "İman", 11; Nesâî, "Kasâme", 48-49, "Sârik", 1, "Eşribe", 42; İbn Mâce, "Fiten",

saklarının çiğnenmesinin yani suç işlemenin iman zaafıyla olan bağlantısına vurgu yapılmıştır.

Sağlam inanca sahip olmak için de bilgi ve bilinç gerekmektedir. Onun için C. Hak, Kur'an'da "Allah'tan hakkıyla âlimlerin korkacağını"⁴⁰ beyan etmektedir. Kur'an'da, Hz. Adem'in iki oğlunun serüveninden bahisle Allah korkusunun suç işlemeyi engelleyen en büyük etken olduğuna dikkat çekilmektedir⁴¹. Bir hadiste de Allah korkusuna istinâden, güzel ve soylu bir kadının kendisine teklif ettiği zina davetini reddeden şahsın kıyamet günü arşın gölgesinde gölgelenecekler arasında bulunacağı ifade edilmiştir⁴². Ayrıca Hz. Peygamber, hikmetin yani her türlü iyiliğin temelinde Allah korkusu olduğunu belirtmiş⁴³ ve kendisi de "korkmayan bir kalpten Allah'a sığınmıştır."⁴⁴ Allah'tan korkma, bir silahtan veya düşmandan korkma gibi olmayıp, O'nun sevgi, destek ve inayetini kaybetmeden ve lanetine uğramaktan korkmak, O'na gerektiği şekilde kulluk edememenin endişesi içerisinde olmak demektir. Bir şeyden korkan o korkulan şeyden kaçır. Tabii olan budur. Oysaki Allah'tan korkan yine Allah'a kaçır ve O'na sığınır. Çünkü tek yaratıcı ve sığınak O'dur. Allah'ın sevgisini kaybeden hem dünya ve hem de ahiretini yani her şeyini kaybetmiş demektir. Dünya ve ahiretini kaybeden kimsenin kazanç kabul ettiği şeylerin ne değeri olabilir?

Kâdir-i Mutlak olan bir Allah inancı ve korkusu olan, bunu kalbinin derinliklerinde taşıyan bir kimsenin her davranışını buna göre tanzim edecek, her an kendisini Allah'ın murakabesinde hissedecek, bütün kötülük ve yasaklardan kaçınacak her türlü hayır ve güzelliğin kaynağı olacaktır⁴⁵.

3; Dârimî, "Eşribe", 11, Ahmed b. Hanbel, II, 243, 317, 376, 386, 479, III, 346, VI, 139; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 314.

⁴⁰ Fâtır, 35/28. Allah'tan korkma ile ilgili diğer ayetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/175; Tevbe, 9/13; Ahzâb, 33/39; Nûr, 24/52; Mülk, 67/12; Beyyine, 98/8.

⁴¹ Bkz. Mâide, 5/27-28.

⁴² Buhârî, "Ezan", 36, "Zekat", 16, "Rikâk", 24, "Hudûd", 19; Müslim, "Zekat", 91; Tirmizî, "Zühd", 53; Nesâî, "Kudât", 2.

⁴³ Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1408/1988, I, 421.

⁴⁴ Müslim, "Zikr", 73; Ebû Dâvûd, "Vitr", 32; Tirmizî, "Deavât", 68; Nesâî, "İstiâze", 2, 13, 18, 21, 64; İbn Mâce, "Mukaddime", 23, "Dua", 2; Ahmed b. Hanbel, II, 168, 198, 240...

⁴⁵ Gazâlî, *İhyâ*, IV, 155-164; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî*, s. 183-184; Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 109-112; Süleyman Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, TDV, Ankara, 1992, s. 51-56.

Âkif'in dilinden ifade etmek gerekirse,

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır, Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır

Yüreklerden çekilmiş farzedilsin havf-ı Yezdân'ın, Ne irfanın kalır tesiri kat'iyen ne vicdanın.

b) Ahiret İnancı

Suçu önleyici en etkili faktörlerden biri Allah'a imanın zorunlu gereği ve sonucu olan ahiret inancıdır⁴⁶. Ahirete yakinen inanan, ölümün bir yok oluş değil, hakiki ve ebedî hayatın başlangıcı olduğu şuuru ile hareket eder. Herkesin her şeyden çok sıkı bir sorgulamadan geçirileceği, bütün organlarının dünyada yaptığı fiillere tanıklık edeceğine inanır da eylemlerini buna göre tanzim eder. Nitekim bir ayette "...Ogün dilleri, elleri ve ayaklarının kişinin yapmış olduğu fiillere şahitlik edeceği"⁴⁷ belirtilmekte bir başka ayette de "o gün onların ağızlarını mühürleriz, kazandıklarını (iyi ve kötü amellerini) bize elleri anlatır ve ayakları şahitlik eder"⁴⁸ buyurulmaktadır⁴⁹. Hz. Peygamber de, bir duruşma esnasında taraflardan birinin, diğerine oranla davasını daha iyi savunabileceğini, bu savunmaya istinaden kendisinin de (kişi aslında haksız olmasına rağmen) bu kişi lehine karar verebileceğini fakat bu kabil haksız kazanımların, sahiplerini ahirette ateşe maruz bırakacağını ifade etmiş⁵⁰, böylece meselenin uhrevî boyutuna dikkat çekmiştir.

Ahirete ve ahirette hesap vermeye yakını imanı olan bir fert yaşantısını buna göre düzenleyecektir. Bir başka ifadeyle mü'minler için ahiret inancı ve bunun içerdiği uhrevî tehdit, emredilenlerin yapılması, yasaklananlardan kaçınılmasının da en önemli ve temel unsurunu oluşturacaktır. Mâiz⁵¹, Gâmid'li kadın⁵² ve

Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1950, (IV: Kitap-Hatıralar), s. 307.

⁴⁶ Ahiret gününü ispat eden nakli, aklî ve ilmî deliller hakkında bkz. Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî*, s. 116-139; Aydın, *Din Felsefesi*, s. 235-267; Aydın, *Müsbet İlim ve Allah*, s. 190-211; Metin Yasa, *Felsefî ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam*, Ankara Okulu, Ankara, 2001; Bekir Topaloğlu, "Ahiret", *DİA*, I, 543-548; Nurettin Turgay, *Kur'an Açısından Ahiret*, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2005, s. 51-71.

⁴⁷ Nûr, 24/24.

⁴⁸ Yâsin, 36/65.

⁴⁹ Uhrevî hesaba vurgu yapan bazı ayetler için bkz. Â'râf, 7/9; Yûnus, 10/61; Nûr, 24/24; Furkân, 26/68, 69; Tekvîr, 81/8-9; Zilzâl, 99/7-8, Kâria, 101/8-9.

⁵⁰ Buhârî, "Şehâdât", 28, "Hiyel", 10, "Ahkâm", 20; Müslim, "Akdiye", 4; Ebû Dâvûd, "Edeb", 87; Tirmizî, "Ahkâm", 11, 18; Ahmed b. Hanbel, II, 232, VI/203, 290, 308, 320; San'ânî, *Sübülû's-selâm şerhu Bülûğ'i'l-merâm*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, I-IV, Beyrut, 1960, IV, 21; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'lâhbâr*, Dâru'l-hadis, Kahire 1413/1993, VIII, 320.

⁵¹ Buhârî, "Hudûd", 28; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 23; İbn Mâce, "Hudûd", 9; Ahmed b. Hanbel, I/270, 289, 335; Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, (thk. Abdullah Hâşim Yemânî), Dâru'l-mehâsin, I-IV, Kahire, 1386/1966, III, 196; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VII, 119-121.

⁵² Dârekutnî, *Sünen*, III, 92; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VII, 159.

Eslem kabilesine mensup bir kişinin⁵³ de bulunduğu kimi suç faille-
rinin⁵⁴ gerek Peygamber'e, gerekse sahabeye gelerek suçlarını itiraf
etmeleri, geri çevrilmelerine rağmen bu itiraflarını yineleyerek
kendilerini bu suçun utancından temizlemek ve ahirette Allah'ın
huzuruna temizlenmiş olarak çıkmak istemeleri, bu inancın somut
göstergelerinden bazılarıdır. Bu nedenle dînî, vicdanî ve ahlakî alt-
yapısını tamamlayan bir mü'min, alenilik bir tarafa gizli olarak bile
suç işlemeye⁵⁵ teşebbüs etmeyecektir⁵⁶. Böyle bir inanç alt yapısı
vicdanî duyguları uyanık tutarak ve harekete geçirerek suçların
ispatını ve fail-i meçhûl cinayetlerin aydınlatılmasında da kolaylaş-
tırıcı rol oynayacaktır⁵⁷.

Kısaca Allah ve ahiret inancının yoğunluğu oranında bir
mü'min şahıs her türlü haram fiilden sakınacak ve yükümlülüklerini
de aynı titizlikle ifa edecek, bu hassasiyet zayıfladığı oranda ise suç
ve günah işlemeye, yasakları ihlal etmeye o derece yakın olacaktır⁵⁸.

⁵³ Mâlik, "Hudûd", 1, II/820; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm*
(nşr. Mahmûd Mataracı), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, I-IX, Beyrut, 1413/1993, VI,
190.

⁵⁴ Bu konuda mevcut hadislerden birinin meali şöyledir: Amr b. Semura Hz. Pey-
gambere gelerek, falan kabilenin bir devesini çaldığını, bu nedenle cezayı infaz
suretiyle kendisini temizlemesini talep eder. Hz. Peygamber de olayın doğru
olup olmadığını tetkik amacıyla zikri geçen kabileye araştırmacı gönderir. Kabi-
leye mensup kişilerin bir develerinin kaybolduğunu bildirmeleri üzerine de failin
elinin kesilmesi talimatını verir (İbn Mâce, "Hudûd", 24). İnfaz esnasında hazır
bulunan Sa'lebe failin eli kesildiğinde onu izlediğini, infaz dan sonra failin kesilen
eline hitaben "beni senden kurtaran/temizleyen Allah'a hamdolsun, sen benim
vücudumu cehenneme sokmak istiyordun" dediğini duyduğunu söylemektedir.
Bkz. a. y.

⁵⁵ Bkz. Enbiyâ, 21/49.

⁵⁶ Bkz. Muhayzif, *Der'u'l-ukûbâti bi's-şübühât*, I, 36-37; Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s.
18-21; Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 77-85; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV,
Ankara, 1993, s. 103-109.

⁵⁷ Muhayzif, *Der'u'l-ukûbâti bi's-şübühât*, I, 36-37; Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 77-85;
Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 103-109; Köse, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin
Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku*, s. 177-178; Muhammad İqbal
Siddiqi, *The Penal law of Islam*, Kazı Publications, Lahore, 1985, s. 13-14; Hü-
seyin Esen, "İslam Hukuku ve Uhrevî Sorumluluk", *İslam Hukuku Araştırmaları
Dergisi*, Sy.8, 2006, s. 109.

⁵⁸ Ahiret inancı, insana ilerleme ve gelişme yolunda büyük bir güç kazandıran mü-
kemmelleme bir inanç türüdür. Cenâb-ı Hakk şöyle buyurur: "Her kim inanarak
ahireti ister ve onun için gerektiği şekilde çalışırsa, onun emeği mükâfatla karşı-
lanır." (İsrâ, 17/19). İnsan hayatı ile dünyanın varlığı, ancak sonunda bütün yap-
ılanların sorgulanacağı bir ahiret hayatının olmasıyla bir anlam kazanır. Aksi
takdirde hayatın ve dünyanın hiçbir anlamı olmadan insanın hayatına tam bir ni-
hilizm hakim olacaktır. Bu da insanların büyük bir bunalıma ve ümitsizliğe sü-
rüklenmesine yol açar. Ahirete iman, insana sonsuzluğun yolunu açarken ölümü
de en ince teferruatına kadar açıklayarak bir son olmadığını bildirmektedir. Ölüm
yeni bir hayatın başlangıcı demektir. Ahiret inancıyla insanın bu dünyadaki haya-

2-İbadet Temeli

Hiç kuşkusuz bütün ibadetler salt Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yapılır. Bütün ibadetlerin illeti Allah'a kulluğun ızhârı ve emrine imtisâl, nihâî hedefi ise insanları takvaya ulaştırmaktır⁵⁹. Bir başka ifadeyle ibadetler kulluk bilincinin göstergesidir⁶⁰. Takvaya ulaşıncada da temiz toplumun oluşmasının temel taşı olan salih-kâmil insan vücuda gelmiş olacaktır. Dolayısıyla ibadetler birinci derecede kulla Allah arasında kurulan bir irtibat olmakla birlikte aynı zamanda her ibadetin toplumsal yansımaları da bulunmaktadır.

İbadetlerin birey üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanabilir: a) Kişiyi yaratıklara ve nefesine kul olmaktan kurtararak gerçek bir

---

tına bir anlam veriliyor. Ayrıca insanın yaşayışı da büyük bir disiplin altına alınmış oluyor. Zira ahirete iman insana büyük bir sorumluluk duygusu vermekte ve ilerde çekileceği büyük hesap gününe göre hayatını ve diğer insanlarla ilişkilerini sağlam bir karakter ve temele dayandırıyor. İnsan dünya hayatında yaptığı bütün amellerinin karşılığını o gün görecektir. "Kim zerre miktarı iyilik yaparsa onu görecektir ve kim zerre miktarı kötülük yaparsa karşılığını görecektir." (Zilzâl, 99/7-8). Böylece ahirete iman insana büyük bir ümit kaynağı olduğu gibi onu adâlete ve sonsuzluğa inandırır. Bu da adil, dürüst ve sağlam bir toplumun oluşmasını sağlar. İnsandaki adalet, sonsuzluk ve ebedilik duygusu, sorumluluk duygusu ve insanın başıboş ve amaçsız yaratılmadığı gerçeği ahiretin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bkz. Bekir Topaloğlu, "Âhiret", *DİA*, I, 543-548; Cengiz Yağcı, "Âhirete İman", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, I, 101-108, *DİA İlmihâl*, I, 117-120.

Ahret inancının fert toplum hayatı açısından önem ve yararları şöyle özetlenebilir:

- a) Ahirete iman insan hayatına bir hedef ve yön verir, yaratılıştaki gaye ve hikmeti öğretir. b) Topluma doğruluk ve hakkaniyet egemen olur. Kimse hile ve aldatmaya tevessül etmez. c) Bu inançtaki bir kişi bütün dünyevî ve dinî vecibelerini eksiksiz yerine getirir. Çünkü her tasarrufun uhrevî bir karşılığının olduğunu bilir. Bu sebeple ahiret inancı hem hukukî hem de ahlakî bir müeyyide olmaktadır. d) Bu inanç kalplere barış duygusunun hakim kılar. Çünkü barış duygusu adaletin meyvesidir. Adaletle hareket eden kişi ise, ilahî adaletin ahirette mutlaka gerçekleşeceği bilincindedir. e) Ahiret inancı insana sürekli ümit ilham eder, acıların hafifletir ve zorluklara tahammül gücü sağlar. Dolayısıyla insan hayatının varlığı ile dünyanın var oluşu ancak bir öte dünya ile anlam kazanabilir. Aksi takdirde bunların varlığı saçma olacak ve kaba bir nihilizm insanı ümitsizliğe düşürerek huzursuzluğa sürükleyecektir. f) Ahiret inancı, insanları dünyaya karşı aşırı bağlılıklarını önler, başkalarına iyilik ve yardım fikrini geliştirir. Ahmet Saim Kılavuz, "Ahiret", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1997, I, 58; Yağcı, "Âhirete İman", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, I, 101-108; Topaloğlu, "Âhiret", *DİA*, I, 543-548; Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 109-112; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2003, s. 247-248; Turgay, *Kur'an Açısından Ahiret*, s. 135-142.

⁵⁹ Bkz. Bakara, 2/1-3, 21, 177; 183, Ankebût, 29/45; Hacc, 22/37.

⁶⁰ Ebû Muhammed Abdülazîz İzzüddîn b. Abdisselâm, *Kavâidu'l-ahkâm fi masâlihi'l-enâm*, Müessesetü'r-reyyân, Beyrut, 1410/1990, I, 19; Karadâvî, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, 118.

özgürlük bahşetmesi⁶¹, b) İbadetlerin ifasının bir görev olarak algılanması sonucu ilahî şuurun sabitleşmesi, c) Beden ve ruh sağlığını koruması, d) Dengeli bir kişilik kazandırması, e) Başkalarına zarar verici davranışlardan alıkoyması, f) İradeyi güçlendirmesi, g) Maddî şeylere hırs derecesinde düşkünlüğü azaltması, h) Şefkat ve merhamet duygularını geliştirmesi, i) Diğer kişilere karşı sevgi ve saygı hislerini kuvvetlendirmesi, j) Günahkârlık ve suçluluk duygularını yok etmesi⁶².

Müslüman bir fert namaz⁶³, oruç⁶⁴, zekat⁶⁵, hac⁶⁶, kurban⁶⁷ vb. ibadetleri ruhuna uygun olarak ifa ettiği takdirde tam anlamıyla

⁶¹ Karadâvî, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 102-104; Zekeriyâ Pak, *Kur'an'da Kulluk*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 254-262.

⁶² Peker, *Din Psikolojisi*, 119-123; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 241-249; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 191-193; Pak, *Kur'an'da Kulluk*, s. 322-339.

⁶³ Namazın hikmetleri arasında temizlik ve güzellik kaynağı olması (Mâide, 5/6; Tevbe, 9/108; A'râf, 7/206), çirkinliklere ve her türlü kötülüğe engel olması (Ankebüt, 29/45. Bir hadiste de, geceleri namaz kılip gündüz hırsızlık yaptığı yönünde durumu Hz. Peygamber'e iletilen kişi hakkında Hz. Peygamber, zaman içerisinde namazın bu kişiyi bu kötü fiilinden alıkoymağını ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel, II/447), ferde cömertlik ve kötülüklerle ve zorluklara karşı metanet kazandırması (Bakara, 2/153; Meâric, 70/19-23; Mâün, 107/4-7), zihni konsantrasyon/huşû' kazandırması (Mü'minün, 23/1-2), insan moral ve psikolojisini düzenlemesi, manevî huzur ve itmi'nân sağlaması (Hacc, 22/77), mü'minin mi'râci olması, vücuda sıhhat ve zindelik kazandırması, kişinin hayatını düzene sokması, disiplin bilinci kazandırması gibi hususlar sayılabilir. Gazâlî, *İhyâ*, I, 145-172; Şemsüddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâi' fi usûli's-şerâi'*, Şeyh Yahyâ Efendi Matbaası, İstanbul, 1289, II, 372-375; Şah Veliyullah b. Abdirrahmân ed-Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğâ* (neşre haz. Muhammed Şerif Sükker), Dâru İhyâi'l-ülüm, Beyrut, 1413/1992, I, 27-28, 214-216, 529-530; Karadâvî, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 221-247; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 250-252; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınları, İstanbul, 1971, V, 3780; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, s. 80-83; Namazın bütün yönleriyle yarar ve hikmetleri hak. bkz. Fâris Ulvân, *Ve fi's-salâti sıhha ve vikâye*, Dârü's-selâm, yy, 1409/1989.

⁶⁴ Yazır'ın ifadeleri: Oruç şehveti kırar, hevâ-yı nefsanîyi mağlup eder (Buhârî, "Savm", 10, "Nikâh", 2-3; Müslim, "Nikâh", 1; Nesâî, "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "Nikâh", 1; Dârimî, "Nikâh", 2; Ahmed b. Hanbel, I/57, 278, 424-425, 432), azgınlıktan, fevâhişten meneyler, lezâiz-i hasise-i Dünyeviyeyi, câh ve tefavvuk davalarını istihkar ettirir, hayatın lezzetini tattırır, kalbin Allah'a incizâbını artırır, ona melekî bir zevkü safa bahşeyler (Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 627). Ayrıca insanın iradesini terbiye eder, nimetin kadrini bildirir, kişiye yoksulun mahrumiyetini bizzât yaşatır. Bkz. Gazâlî, *İhyâ*, I, 230-237; Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâi'*, II, 376; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, II, 300-301; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğâ*, I, 28, 220-221, II, 125-133; Karadâvî, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 288-293; Muhayzif, *Der'u'l-ukûbâti bi's-şübühât*, I, 40; Pak, *Kur'an'da Kulluk*, s. 262-265; Veysel Uysal, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*, TDV. Yayınları, Ankara, 1994. Bunların yanında oruç, sindirim sisteminden kalbe, karaciğerden, tansiyona, kolesterolden, şişmanlığa ve daha birçok rahatsızlıklar için tam anlamıyla bir ilaçtır. Batılı bir ilim adamını çok isabetli ifadesiyle "oruç, bıçaksız ameliyattır. *Alparslan Özyazıcı, Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık*, DİB. Yayınları, Ankara, 2004, s. 68-" Geniş bilgi için bkz. Özyazıcı, *Oruç ve Sağlık*, s. 57-79, 83-167.

elinden ve dilinden herkesin güven içerisinde olduğu, kimsenin incinmediği adeta "insan suretinde bir melek" olacaktır. Bu nitelikteki fertlerin oluşturacağı toplumda doğal olarak suçun olabildiğince az işlendiği temiz bir toplum olacaktır⁶⁸.

B-Ahlakî Temel

"Kanun koyucu bir hukuk kuralı koyarken topluluğun genel düşüncesini ve ahlak anlayışını göz önüne almak zorundadır. Aksi takdirde hukuk kuralı kendisinden beklenen sosyal işlevi gerçekleştiremez. Bu nedenle, bazen *hukukun asgarî ahlak olduğu* veya devlet yaptırımına bağlanmış ahlak kurallarının hukuku oluşturdu-

⁶⁵ Zekat'ın hikmetlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Veren şahsı cimrilikten kurtarır, hayır yapmaya alıştıırır, Allah'ın ahlakı (cömertlik) ile ahlaklanmayı sağlar, nime-te şükür ifade eder, kalbi dünya sevgisinden kurtarır, zengin'in şahsiyetini geliştirir, malî temizler ve artırır, sevgi ortamının oluşmasını sağlar, zekat alanı ihtiyaç sahibi olmaktan kurtarır, kin ve kıskançlık duygularını engeller, toplumda kardeşlik, sevgi-saygı ve dayanışma atmosferinin oluşmasını, ekonominin gelişmesini sağlar. Zekatın çözemediği problemler arasında fakirlik, dilencilik, bekarlık ve tabii afetlerin yol açtığı zararları sayabiliriz (Tevbe, 9/34, 35, 103; Sebe', 34/39; Bakara, 2/268, 276). Bkz. Gazâli, *İhyâ*, I, 208-230; Molla Fenâri, *Fusûlü'l-bedâi'*, II, 375-376; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğâ*, I, 217-219, II, 100-101; Yusuf Karadâvi, *Fıkhu'z-zekât*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1414/1994, II, 856-913; a. mlf, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 273-278; Yunus Vehbi Yavuz, *İslamda Zekat Müessesesi*, Otağ Yayınları, İstanbul, 1975, s. 77-139; Ali Özek, Hayreddin Karaman, M. Akif Aydın, Mehmed Erkal, *İbadet ve Müessese Olarak Zekât*, İslâmî Araştırmalar Vakfı Yayınları-5, İstanbul, 1984, s. 186-205; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 342, 355; Pak, *Kur'an'da Kulluk*, s. 269-272; Turan Yazgan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekat*, TDV. Yayınları Ankara, 1995.

⁶⁶ Haccin bireysel faydaları şunlardır: Kişinin tevhid inancını ve dini duygularını kuvvetlendirir, şükür duygusunu artırır, Hacc esnasında ifâ ettiği bir çok ibadet yoluyla olgunlaşır, kendisini muhasebeye çeker, dünya Müslümanlarını yakından tanımış olur. Haccın toplumsal faydalarına gelince; Müslüman milletler kendilerini tanıtmaya fırsatı bulmuş olur, ilmi kongrelerin gerçekleştirilme imkanı doğar, ticari bağlar geliştirilebilir, dünya Müslümanların problemlerini yakından tanıma imkanı ve çözüm yolları aramasına vesile olur, dünya Müslümanları arasında birlik ve beraberlik bağları perçinleştirilir. Gazâli, *İhyâ*, I, 239-272; Molla Fenâri, *Fusûlü'l-bedâi'*, II, 377; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğâ*, I, 28, 221-223, II, 150; Karadâvi, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 301-311; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, s. 94-98; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 259-260; Pak, *Kur'an'da Kulluk*, s. 265-269.

⁶⁷ Kurban'ın hikmetleri hakkında bkz. Molla Fenâri, *Fusûlü'l-bedâi'*, II, 380; Ali Murat Daryal, *Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri*, MÜİFV. Yayınları, İstanbul, 1994; Hüsâmuddin b. Mûsâ Affâne, *el-Mufassal fî ahkâmî'l-udhiyye*, Matbaatü'l-emel, Kudüs, 1419/1999, s. 13-21.

⁶⁸ İbadetlerin hikmetleri ferdi ve toplumsal yararları hakkında. ayrıca bkz. Karadâvi, *el-İbâdetü fi'l-İslâm*, s. 11-209; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, s. 80-103; DİA İlmihal, I, 217-223, 382-384, 423-427, 511-514; Köse, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku*, s. 178-179.

ğü" ⁶⁹ ifade edilmiş olmakla birlikte "kanun koyucular bugün, genel olarak, kamu sağlığını, güvenliğini ve tabii kaynakları korumak, iş ve ticaret alanında uygunsuz ve hileli uygulamaları önlemek, devlet gelirlerini korumak maksatları ile suç koymaktadır. Günümüzde genel ahlâk ve âdabı korumak amacı ile suç koymak söyle dursun, hatta, bu konuda bazı fiilleri suç olmaktan çıkarmak (decriminalisation) ya da bazı fiilleri sadece idarî tedbir ve müeyyidelerle karşılama (dépenalisation) yolu tutulmaktadır."⁷⁰ Ama İslâm hukuku bütün emir ve yasaklarında meselenin ahlakî cihetini her zaman ve zeminde mutlaka gözetmiş, üstün ahlakı (ahlâk-ı fâdila), toplumu ayakta tutan temel dinamiklerin başında görmüş, bu itibarla ahlakın korunmasına son derece önem atfetmiştir. Çünkü İslâm Peygamberi hem yüce bir ahlaka sahiptir⁷¹ hem de ahlakî güzellikleri tamamlamak onun gönderilme nedenleri arasındadır⁷². Hal böyle olunca İslâm Hukuku, ahlak ilkelerine aykırılık teşkil eden fiilleri yasak normu kapsamına almış, karşılığında cezaî müeyyideler tertip etmiştir. Yani İslâm hukuku evrensel ahlak ilkeleriyle tam bir ittifak içerisindedir⁷³.

Hukukun temin etmeye çalıştığı adalet, hakkaniyet, özgürlük, düzen, emniyet, erdem, insan haysiyetini koruma, eşyayı ve mülkiyeti koruma hep ahlakî içerikli değerlerdir. Hukuk, bu değerleri somut ilişkiler ağında gerçekleştirmeyi amaçlayan ve maddî yaptırım gücüne sahip normatif bir kurumdur⁷⁴.

Kur'ân'a baktığımızda hukukun hedef gayelerinin vahyin ilk geliş aşamasından itibaren belirlendiğini görürüz. Ama bunlar bu aşamada henüz somut hukuk normu değildir. Adalet, ihsan, iyilik, af, sabır, şükür, vefa gibi emirler ile fuhuş, haksızlık, ahde vefasızlık, ölçü ve tartıda hile, yalancılık, yeryüzünde fitne çıkarma, haksız yere masum bir cana kıyma gibi yasaklar Mekke döneminin iman vurgusu ile birlikte sıkça vurgulanan hususlardır. Bu ahlakî ilkeler

⁶⁹ Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1987, s. 20. Ayrıca bkz. Ali Fuat Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, Baha Matbaası, İstanbul, 1960, I, 41-42; Mustafa Çağrıci, *İslâm Ahlakı*, Ensâr Neşriyât, İstanbul, 1985, s. 24.

⁷⁰ Dönmezer, "Suç Kavramının Menşei ve Gelişmesi", www.kriminoloji.com/Suc%20kavrami.htm (08. 04. 2009 Perşembe).

⁷¹ Kalem, 68/4.

⁷² Mâlik, "Hüsnü'l-huluk", 8.

⁷³ Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi'l-İslâmî I*, 70; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 12 vd; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s. 37; Fethî b. Et-Tayyib Hammâsi, *ed-Darûratü'l-merhalıyye fî tatbiki'l-kânûni'l-cinâi'l-İslâmî*, Dâru Kuteybe, Beyrut/Dımaşk, 1421/2001, s. 43-59; Çağrıci, *İslâm Ahlakı*, s. 24-26; Esen, "İslam Hukuku ve Uhrevî Sorumluluk", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sy.8, 2006, s. 100-103.

⁷⁴ Ahmet Yaman, "Kur'an'da Yasamanın Arka Planı Olarak Ahlak", *Marife*, 6/1, Bahar, 2006, s. 43.

Medine döneminde hukuk normlarının alt yapısını oluşturmuştur⁷⁵. Hulâsa, İslâm Hukuku, topluma egemen olması gereken ahlakî değerleri himayeye son derece önem atfetmiş, bu itibarla bahse konu ahlakî ilkeleri temel alarak hüküm/hukuk normu vaz'etmiştir. Bir başka ifadeyle Kur'ân, yasakladığı bazı fiilleri bu fiillerin ahlakî sonuçlarıyla gerekçelendirmiştir⁷⁶. Meselâ içki ve kumar yasağı⁷⁷ Şeytan'ın insanlar arasına "kin" ve "düşmanlık" tohumları ekmesiyle gerekçelendirilmiştir. Kin ve düşmanlık çirkin huyların ilk sıralarında yer almaktadır. Zinayı konu edinen ayetlerden birinde⁷⁸ zina-ya yaklaşılmaması, çünkü onu işlemenin "hayasızlık (fâhişe)" ve "kötü bir yol" olduğu ifade edilmiştir⁷⁹. Yine bazı hükümlerin konusu gerekçesi olarak "nefisleri ve kalpleri daha fazla temizleyici olması"⁸⁰ gösterilmiştir. Nefsin ve kalbin temizlenmesi ise ancak sağlam ahlakî ilkelere bağlanmak ve ahlakın gereklerini yerine getirmekle mümkündür⁸¹. Hayat, din, akıl, nesil, ırz ve mülkiyet hakkına yönelik ihlallerin ahlakî davranışlar olmadığı açıktır⁸². İşte İslâm Hukukunda bu ahlakî değerler, hukuk normlarıyla koruma altına alınmıştır yani ahlak ve hukuk iç içedir.

İslâm'da ahlak ile hukukun iç içe olduğunun bir başka kanıtı Kur'ân'ın zaman zaman hukukî hükümleri ahlakî kavramlarla, ahlakî hükümleri de da hukukî kavramlarla sunmuş olmasıdır. Meselâ Bakara 2/177 ve A'râf, 7/33. ayetlerde hukukî hükümler bir ahlak kavramı olan "birr" lafzıyla sunulurken; En'âm 6/151-153. ayetlerinde bahse konu ahlakî yükümlülükler hukukî bir terim olan "haram" lafzıyla verilmiştir. Böylelikle ahlaka uygunlukla (moralite) hukuka uygunluk (legalite) birlikte yürütülmüştür. Bu uygunluk, Kur'ân'ın yetiştirmeyi istihdaf ettiği insan tipinin de önemli özelliğidir. Kur'ân terbiyesinde yetişen bir insan müeyyide korkusuyla değil, vicdan murakabesiyle ve Allah'a olan derin huşû ile hareket eder de suç işlemeye elverişli kimsenin vâkif olamayacağı ıssız ortamlarda dahi hukuk dışına çıkmaz (Enbiyâ, 21/49)⁸³.

İslâm'da ahlakla hukuk iç içe olunca ve yine erdemli bir fert ve toplumun inşası İslâm'ın temel hedeflerinden olunca bir şahıs ahlakî olgunluğu oranında hukuka saygılı olacak ve hukuk içerisinde

⁷⁵ Yaman, agm, s. 43.

⁷⁶ Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 53.

⁷⁷ Mâide, 5/91.

⁷⁸ İsrâ, 17/32.

⁷⁹ Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 53.

⁸⁰ Bakara, 2/232; Nür, 24/28, 30; Ahzâb, 33/53; Mücadele, 58/12.

⁸¹ Muhammed Mustafa Şelebî, *Ahkâmü'l-üsreti fi'l-İslâm*, Dâru'n-nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1397/1977, s. 19; Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 53-54.

⁸² Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 159-179; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî*, s. 225-240.

⁸³ Yaman, "Kur'an'da Yasamanın Arka Planı Olarak Ahlak", *Marife*, 6/1, Bahar, 2006, s. 44-45.

kalacak, aksi halde hukuku ihlal etmiş olacaktır. Ahlakî temelin sağlamlığı suç işlemenin önünde sağlam bir set oluşturacaktır. Dolayısıyla ahlakî donanıma sahip bir kişi cezaî müeyyideye gerek kalmaksızın bu donanımıyla kendisini suç sayılan fiillerden korumuş olacaktır.

Ahlakî temelin oluşturulmasında özellikle adalet, hakkaniyet; helal-haram bilinci, şefkat-merhamet, hayâ, îsâr (diğergamlık) gibi insani değerlerin bireylere kazandırılması ve yaşatılması oldukça önemlidir. Bu temel ahlakî değerlerden soyutlanması halinde insan çok tehlikeli bir varlık haline gelebilir. Özellikle adalet duygusunun vicdanlara hakim kılınması elzemdir. Çünkü adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hak sahibine hakkını vermek demektir. Fert ve toplum hayatında en önemli huzur ve güven unsurudur. Adalet, Allah'ın sıfatıdır, mülkün, egemenliğin ve toplum hayatının da temelidir. Adaletin tesisi Kur'ân emridir⁸⁴, peygamberlerin gönderilme gerekçelerinden biridir⁸⁵. Adaletin tesisi, hukukun temel gayeleri arasındadır⁸⁶. Adaletin gayesi de toplumu saadete ulaştırmaktır⁸⁷. Adaletin kalmadığı yerde zulmün egemen olması kaçınılmazdır. Hangi din ve ideolojik düşünceyi taşırsa taşısın adaletle hükmeden her toplum veya devletin hükümlerini, devletlerini sürdürdükleri, adaletle hükmetmeyen topluluk veya devletlerin müslüman da olsa çöktükleri ve yıkıldıkları tarihi bir hakikattir. Bu itibarla "Küfür âbâd olur, ama zulüm âbâd olmaz" veya "mülk küfürle devam eder ama zulümle devam etmez."⁸⁸ denilmiştir⁸⁹.

C-İslâm'ın Öngördüğü Aile Hayatı

Temiz bir toplumun oluşması için neslin temiz olması, neslin temiz olması için de kadın ve erkek arasında kurulacak bağın hukukun cevaz verdiği sahit ve meşrû/hukukî bir evlilik çerçevesi içerisinde kurulması lazımdır.

⁸⁴ Bkz. Nahl, 16/90; A'râf, 7/29. adalete riayet hakkında ayrıca bkz. Nisâ, 4/135; Mâide, 5/8; Hadid, 25; Müslim, "İmâre", 18; Tirmizî, "Ahkâm", 4.

⁸⁵ Hadid, 25.

⁸⁶ Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, s. 30.

⁸⁷ Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, I, 35.

⁸⁸ Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, I-XXX, Beyrut, 1411/1990, XVIII, 61; ان الله يقيم الدولة (العادلة وان كانت كافرة؛ ولا يقيم الظلمة وان كانت مسلمة. ويقال: الدنيا تدوم مع العدل والكفر ولا تدوم مع الظلم والاسلام) İbn Teymiyye, M. Fetâvâ, XXVIII, 146.

⁸⁹ Adalet konusunda bkz. Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, I, 32-34; Vecdi Aral, "Hukukî Değer Olarak Adalet", *Makâsîd ve İctihad* (Haz. Ahmet Yaman), Yediveren, Konya, 2002, s. 29-38; Tabbâra, *Rûhu'd-dini'l-İslâmî*, s. 300-302; Mustafa Çağrırcı, "Adâlet", *DİA*, I, 341-343; Hayreddin Karaman, "Adalet", *DİA*, I, 343-344.

Aile kurumunun temelleri insanlık kadar eskidir. Yaratıcı kudret ilk insanı bir aileye sahip olarak yaratmıştır⁹⁰. Bu durum Kur'ân⁹¹ ve Sünnette⁹² sarahaten haber verilmektedir.

Sağlam ve temiz bir toplumun tesisi, toplumun nüvesini oluşturan ailenin sağlam ve temiz temeller üzerine kurulmasıyla doğru orantılıdır. Bu itibarla gerek ayetlerde gerekse hadislerde evliliğin dindarlık, iffet ve haya temelleri üzerine kurulması hususuna özel önem atfedilmiştir⁹³. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber, bir hadislerinde bir kadının malı, hasebi (soyluluğu), güzelliği veya dindarlığı için nikah edileceğini, mutlu, huzurlu, sadakat ve güven temelleri üzerine bir evlilik gerçekleştirilmek isteniyorsa dindarlığın diğer özelliklere tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır⁹⁴. Hadiste sayılan diğer niteliklerin de bulunması elbette ki arzu edilir. Ama kalıcı olan sağlam dinî ve ahlakî bir altyapıdır. Ayrıca hem güzel, hem, zengin ve hem de asil biriyle yapılan bir evliliğin mutlu bir şekilde idâmesi için de yine sağlam bir dinî alt yapının bulunması şarttır. Bu nedenle Hz. Peygamber, bir hadislerinde son derece cezbedici güzelliğe sahip olmakla birlikte iffet, haya, vefa ve sadakat gibi ahlakî değerlerden uzak güzellerden sakınılmasına⁹⁵ dikkat çekerek meselenin önemine vurgu yapmış, bir diğer hadislerinde de evlenme talebinde bulunan dinî ve ahlakî temeli sağlam bir erkeğin evlendirilmesini tavsiye etmiş, evlendirmenin zorlaştırılması durumunda ortaya çıkabilecek ahlak dışı olumsuzluklara ve toplumsal tehlikelere dikkat çekmiştir⁹⁶. Nitekim, Kur'ân'da da topluma aile kurumunun yaşatılması görevi yüklenmiştir⁹⁷.

Bazı İslâm hukukçuları salih bir toplumun tesisi ve bekası için arz ettiği önem dolayısıyla aile kurumuna özel bir önem atfederek nikah akdini ibadetlere en yakın amel olarak mütalaa etmişler bu cümleden olarak evlenmeyi, kendisini nafîle ibadetlere adamak amacıyla bekar kalmaya yeğ tutmuşlardır. Ayrıca cihad için gerekli

⁹⁰ Muhammed Alâuddin İbn Âbidin, *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Dâru'l-fikr, I-VIII, Beyrut, 1412/1992, III, 3; Ebû Zehra, *el-Ahvâlüş-şahsiyye*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1957, s. 19.

⁹¹ Bkz. Bakara, 2/35; Nisâ, 4/1; A'râf, 7/19, 23, 190; Tâhâ, 20/117-119; Yâsin, 39/6.

⁹² Tirmizî, "Nikâh", 1; Ahmed b. Hanbel, V, 421.

⁹³ Bkz. Bakara, 2/221; Tirmizî, "Nikâh", 1; Ahmed b. Hanbel, V, 421.

⁹⁴ Buhârî, "Nikâh", 15; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 13; İbn Mâce, "Nikâh", 6; Dârimî, "Nikâh", 4; Mâlik, "Nikâh", 21; Ahmed b. Hanbel, II, 428; San'ânî, *Sübûlû's-selâm*, III, 111.

⁹⁵ Alâuddin Ali b. Abdilmelik Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1413/1993, XVI, 300.

⁹⁶ Tirmizî, "Nikah", 3.

⁹⁷ Nür, 24/32.

elemenin yetişmesine temel teşkil etmesi yönüyle nikah akdini salt ibadet kapsamında görülen cihada da öncelmişlerdir⁹⁸.

Evlenmenin gerek bireysel gerekse toplumsal birçok hikmetleri bulunmaktadır. Bu hikmetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Nikah meşrû yoldan neslin devamını sağlar, neseplerin karışmasını önler. Zinaya sürüklemeye muharrik unsur olan şehveti teskin eder, zinaya düşmekten ve zina töhmetine marûz kalmaktan korur. Eşler, zinanın yayılmasının yol açtığı bir takım tehlikeli meşrû birliktelik yani nikah yoluyla korunmuş olurlar. Eşler arasında sevgi, üfvet ve ünsiyet meydana gelir, bunun sonucu sıcak bir ortam oluşur. Evlilik sorumluluk duygusunu geliştirir. Evlilik nedeniyle akraba sahası genişler. İslâm'ın öngördüğü nitelikte yetiştirilen çocuklar nedeniyle ebeveynin amel defterlerine sürekli sevap yazılır⁹⁹.

Nikah akdinin sayılabilecek diğer hikmetleri yanında özellikle iki hikmetin altını çizmek gerekmektedir. Bunlardan biri, zina, fuhuş ve diğer yasak fiillerden uzaklaşmak suretiyle iffetli ve ahlaklı bir şahsiyete sahip olunması yani ırzın korunması, diğeri de neslin hukukî bir yolla yani nikahla sürdürülmesidir.¹⁰⁰

Dindarlık, haya, iffet, sadakat, vefa, karşılıklı saygı ve anlayış esasları üzerine kurulan bir yuva hem bu kurumun uzun ömürlü olması hem de çocukların aynı nitelikleri haiz olarak yetişmelerinin garantisi olacak, hem de temiz bir toplumun oluşmasına temel teşkil edecektir.

D-Erdemli Bir Çevre

İnsan çevresinin çocuğudur. İnsanı büyük ölçüde çevresi terbiye eder. Bir çevrede yetişen bireyin o çevrenin kabullerinden ve

⁹⁸ Gazâlî, *İhyâ*, II, 21; Molla Fenâri, *Fusûlü'l-bedâi'*, II, 378; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 184; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 3.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Gazâlî, *İhyâ*, II, 24-33; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, II, 396-398; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-Seriatü'l-İslâmiyye*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, s. 6-9; Şelebî, *Ahkâmü'l-üsre*, s. 37-44; Ebu'l-ayneyn Bedrân, *el-Fikhu'l-mukâren li'l-ahvâlîş-şahsiyye*, Dâru'nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1967, s. 12-14; Zekiyyüddin Şa'bân, *el-Ahkâmü's-Ser'iyye li'l-ahvâlîş-şahsiyye*, Menşürâtü câmiatü Kâryûnis, Bingazi, 1993, s. 49-56; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 20-23; Muhammed Ali es-Sâbüni, *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâtü'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, Derseâdet, İstanbul, ty, II, 186-187; Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 197-198; Siddıqı, *The Penal law of Islam*, s. 14-16.

¹⁰⁰ Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 8-9; Ebû Zehra, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 19 vd; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1327.

hayat tarzından etkilenmemesi, kendi fitratı ve yaşantısına uygun çevrede bulunmaktan mutluluk duymaması mümkün değildir¹⁰¹.

Hız. Peygamber, çevrenin etkileyici ve belirleyici rolüne dikkat çekmiş, bu hususu misk satan attâr ile körükçü yanında bulunan kişilerin durumlarını örnek göstererek izah etmiştir. Hadiste salih arkadaş ve dost misk satan kimseye; kötü ve zararlı arkadaş ise körük çeken şahsa benzetilmiştir. Buna göre iyi arkadaş veya çevreyi sembolize eden attâr ile bağlantılı olan kişi veya kişiler ya misk satın almak veya attârın kendilerine misk ikram etmesi veyahut da en azından o mekanda bulunup misk koklamaları suretiyle miskten bir şekilde istifa edeceklerdir. Kötü arkadaş veya çevreyi sembolize eden körükçüyle hemdem olan kimse veya kimseler ise ya bir şekilde elbiselerinin yanması veya bu mekandaki kötü kokuyu tenefüs etmeleri nedeniyle ortamdaki menfi olarak etkileneceklerdir¹⁰². Peygamber, bu temsilde şu gerçeklere dikkat çekmiştir: a) Çevrenin şahıslar üzerindeki etkisi tartışılmazdır. b) Kişinin iyi veya kötü çevreden etkilenmesi bu yerlere olan yakınlığı veya uzaklığı oranında olacaktır. c) Kişi, gerek kendisi gerekse etrafındakileri korumak amacıyla mutlaka temiz ve erdemli bir çevre arayışı içerisinde olmalıdır.

Kur'ân'da erdemli/hayırlı bir toplumun temel özelliklerinin inanç ve salih amel olduğu belirtilmektedir¹⁰³. Salih amel, usûl-fürû', farz-nafile, ibadet-muâmelât gibi amelleri kapsadığı gibi, Allah'ın rızasına uygun düşecek salaha ve hayra hizmet eden bütün iyi amelleri ve yasaklardan sakınmayı da kapsamaktadır¹⁰⁴.

İnsanın en yakın çevresi tabii ki onun aile ortamıdır. Ailenin ferdi şekillendirmedeki tartışılmaz rolüne dikkat çeken Hız. Peygamber, "Her doğan fitrat üzere doğar sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan, hatta mecûsî yapar."¹⁰⁵ buyurmaktadır.

Çocuğun söz ve davranışları mekanik bir özellik taşımaktadır. Ailedeki büyüklerin dinî yaşantıları, kullandıkları sözler, abdest, namaz, oruç gibi ritüeller çocuğun benliğinde derin etkiler bırakır.

¹⁰¹ Ziya Paşa'nı ifadesiyle, "Nâ-dânlar eder sohbet-i nâ-dânla telezzüz, Divânelerin hemdemi divâne gerektir." Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2750, Ankara, 2001, s. 164; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK. Yayınları, Ankara, 2000, s. 248. Veya Leskofça'lı Gâlib Bey'in ifadesiyle, "Ehl-i dil, sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz, Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz." Bkz. Neclâ Pekolcay, Selçuk Eraydın, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1976, *İslâmî Türk Edebiyatı*, s. 41.

¹⁰² Buhârî, "Zebâih", 31, "Büyü", 38; Müslim, "Birr", 146; Ebû Dâvûd, "Edeb", 16; Ahmed b. Hanbel, IV, 404-405, 408.

¹⁰³ Beyyine, 98/7.

¹⁰⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6002.

¹⁰⁵ Buhârî, "Cenâiz", 79, 80, 93, "Kader", 3; Müslim, "Kader", 6.

Aile büyüklerinin sahip oldukları iyilik, doğruluk, temizlik, yardım severlik gibi güzel hasletler veya bunların zıddı kin, nefret, hoşgörüsüzlük, yalan, kavga ve şiddet gibi olumsuz tutumlar başlangıçta çocuk tarafından taklit edilerek benimsenir, içselleştirilir ve kendi karakter yapısını oluşturan parçalar olur. Sosyal hayatta uyumlu bir kişilik sergileyen ailelerin çocukları uyumlu; davranışlarında şiddet, kargaşa, kavga hakim olan daha da ötesi suç işlenen bir aile ortamında yetişen çocuklar da o oranda problemlili olacaktır. Aile içinde yaşanan her olay çocuğu doğrudan etkileyecek, bu da doğal olarak onun moral yapısının oluşmasında doğrudan etkili olacaktır¹⁰⁶.

Arkadaş, komşu ve sürekli ikâmet edilen çevre de bir bireyin iyi veya kötü insan olarak yetişmesinde birinci derecede etkilidir. Bu itibarla arkadaşlık ve komşuluk yapılacak kişilerle, ikamet edilecek muhitin iyi seçilmesi hayati önem arz etmektedir. Duyarlı bir müslümanın erdemli çevrede bulunma yükümlülüğü bulunmaktadır¹⁰⁷. Nitekim Hz. Peygamber, bir insanın, arkadaşının dini üzerinde olduğunu, bu nedenle dost ve arkadaş seçiminde titizlik gösterilmesi gerektiğine¹⁰⁸ vurgu yapmıştır. Aynı şekilde bir başka hadislerinde de geçmiş ümmetlerden birinde, yüz kişiyi öldüren kâtilin ıslahı için önerilen *tövbe* ve *erdemli çevrede yaşama* formülünü örnek göstererek temiz ve erdemli bir çevrenin hayatî önemine işaret etmiştir¹⁰⁹.

E-Eğitim

Eğitim birey ve toplum hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin omurgasını oluşturmaktadır. Eğitim medeniyetin göstergesidir. Toplumda barış ve esenliğin hakim olması eğitimin kalitesi ve bu eğitim ve terbiyenin bireylerce içselleştirilmesiyle doğru orantılıdır. Bu itibarla güzel, müspet ve kaliteli bir eğitimin/terbiye suçun önlenmesinde büyük katkısı vardır.

Suçun genel unsurlarından biri kanunilik ilkesidir. Bir başka ifadeyle kanunsuz suç ve ceza olmaz (Nullum crimen, nulla poena sine lege)¹¹⁰. Hal böyle olunca ceza hükümlerinin ilânının önemi

¹⁰⁶ Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, s. 129-132.

¹⁰⁷ Tevbe, 9/119.

¹⁰⁸ Tirmizi, "Zühd", 45.

¹⁰⁹ Müslim, "Tevbe", 8; Ahmed b. Hanbel, III, 72; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VII, 62-63.

¹¹⁰ Dönmezer-Erman, *Ceza Hukuku* (Genel Kısım), I, 310, 361; Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, s. 8, 29; TCK. md. 2; Bu ilke İslâm Hukukunda da aynen geçerlidir. Bkz. Udeh, *et-Teşriu'l-cinâî*, I, 116; Ebû Zehra, *el-Cerime*, s. 171 vd; Avvâ, *Fi usûli'n-nizâmî'l-cinâî'l-İslâmî*, s. 58-60; Osman Abd el-Malek Saleh, *The Right of the Individual to Personal Security in Islam*, ICJS, Oceana Publications Inc. New York, 1982, s. 58 vd.

kadar bahse konu suç ve cezaların nelerden ibaret olduğunu öğretecek, bu konuda gerekli eğitimi verecek kişi ve kuruluşlara da ihtiyaç olduğu izahtan vârestedir. Bu hususa hukukî dayanak teşkil edecek çok sayıda ayet¹¹¹ ve hadis¹¹² mevcuttur.

Bu konudaki eğitimin aile, okul ve toplumsal boyutları bulunmaktadır.

1-Aile İçi Eğitim

İslâm'da "insan-ı kâmil" olma serüveni doğumdan başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreçtir.

Aile ortamı çocuğun hem hayatını idame ettirdiği, beslendiği ve yetiştirildiği bir ortam, hem de dinî ve ahlâkî değerlerini aldığı ilk okuldur¹¹³. Anne ve baba çocuğun eğitimi ve şekillenmesinin baş aktörleridir. Karakter gelişimi büyük oranda aile ortamında geçirilen yaşlarda tamamlanmaktadır. Bu itibarla ana-babanın bu konudaki sorumluluğu son derece önemlidir. Kur'ân'da ebeveynlere, *hem kendilerini hem de aile bireylerini cehennem ateşinden korumaları için gerekli önlemleri almaları yönünde*¹¹⁴ önemli uyarılar bulunmaktadır. Bu meyanda Hz. Peygamber de *babası tarafından çocuğa bırakılacak en güzel mirasın güzel terbiye olduğunu* ifade etmiştir¹¹⁵.

Müslüman ailedeki eğitim tolerans, sevgi, disiplin ve merhamete dayanmalıdır. Çocuk inançsızlığın veya dini eğitim alamamanın olumsuz etkilerinden korunmaya aileden başlanmalıdır. Haram lokma ve haram sütte daima kaçınılmalı, eğitim temelinde haram lokma ve haram süt bulunmamalıdır. İslâm eğitimcileri çocuğun eğitiminde iki genel kuraldan hareket ederler: Birincisi, çocuğun gelişim aşamalarının dikkate alınması ve her bir aşamanın özelliğine göre uygun bilgi ve davranışların kazandırılması. İkinci aşama, ferdî farklılıkların dikkatle korunması ve her çocuğa kendi yeteneğine uygun düşen bilgi ve davranışların öğretilmesidir. Eğitimde öncelik sırası Allah olmalı, sonra insan ve insanlar arası ilişkilere yer verilmelidir¹¹⁶. Aile içi terbiyede verilecek bilgilerde izlenecek

¹¹¹ Ayetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/104, 110, 114; A'râf, 7/157; Tevbe, 9/71, 112; Hûd, 11/117; Nahl, 16/125; Lokmân, 31/17; Zümer, 39/9; Tahrîm, 66/6.

¹¹² Hadisler için bkz. Buhârî, "Cum'a", 11, "Cenâiz", 32; "İstikrâd", 20, "Vasâyâ", 9; "İtk", 17, 19, "Nikâh", 81, 90, "Ahkâm", 1; Müslim, "İmâre", 20, Ebû Dâvûd, "İmâre", 1, 13; Tirmizî, "Cihâd", 27; Müslim, İman, 20; Ebû Dâvûd, Salât, 242.

¹¹³ Ailede çocuğun ahlâkî eğitimi konusunda detaylı bilgi için bkz. Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

¹¹⁴ Tahrîm, 66/6.

¹¹⁵ Tirmizî, "Birr", 33; Ahmed b. Hanbel, III, 412, IV, 77-78.

¹¹⁶ Bayraktar Bayraklı, "Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Eğitimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, II, 188.

sıra hususunda Lokman Sûresi 13-19. ayetleri yol göstermektedir¹¹⁷.

2-Okulda Eğitim

Suçla mücadele konusunda okulda verilecek eğitimin rolü tartışılmaz. Çünkü okullarda bilimsel veriler esas alınmakta, olaylar mantık ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Öğrenciye bazı fiilleri neden yapması, bazılarını neden yapmaması gerektiği ilmî ve mantikî ilkeler çerçevesinde verildiğinde, suç sayılan fiillerin önlenmesinde çok büyük mesafe alınacağı açıktır. Ayrıca eğitimcinin kişiliğiyle örneklik oluşturması, söyledikleriyle yaptıklarının tutarlılık arz etmesi öğrencinin ikna olmasında ve eğitimcilerine güvenmesinde birinci derecede etkili olacaktır.

İslâm'ın ilme verdiği değer¹¹⁸ yanında aynı zamanda öğretmenlik misyonu da bulunan Hz. Peygamber¹¹⁹, Mekke'de Dâru'l-Erkâm, Medine'de de Mescid-i Nebevî çatısı altında model eğitim ve öğretim kurumlarının temellerini atmıştır¹²⁰.

Bu kısa bilgilerden sonra, sadece, zina işlemeye azmeden ve bu düşüncesini toplantı halinde bulunan sahabenin içinde alenen Hz. Peygamber'e açarak ondan izin isteyen bir gence¹²¹ Hz. Pey-

¹¹⁷ Aile içi terbiyede ebeveynin uyması gereken kurallar arasında şunları sayabiliriz: a) İlk dini bilgiler ailede verilmeye başlanmalıdır. a) Anne-baba çocuklarına örnek olmalıdır, b) Çocuk psikolojisi iyi bilinmelidir, c) Terbiyede Allah sevgisi esas olmalıdır. d) Hoşgörü ve müsamaha hakim olmalıdır. e) Güzel davranışları ödüllendirilmelidir. f) Çocuğa fizikî ceza uygulamaktan kaçınmalıdır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Ay, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yayınları, Bursa, 2005, s. 15-76. Ayrıca bkz. İbrahim Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, II, 23-41; Abdullah Özbek, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, II, 57-74; Mahmut Çamdibi, "Ailede Çocuğun Ahlakî Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, II, 127-133; Bayraklı, "Kur'an-ı Kerim'e göre Ailede Çocuk Eğitimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, II, 179-188.

¹¹⁸ Bkz. En'âm, 5/35; A'râf, 7/199; Tevbe, 9/122; Tâhâ, 20/114; Fâtır, 35/28; Zümer, 39/9; Mücadele, 58/11; Kalem, 68/1; Alak, 96/1-5; Ebû Davud, "İlm", 1.

¹¹⁹ Âl-i İmrân, 3/164; İbn Mâce, "Mukaddime", 17; Ahmed b. Hanbel, III, 328. Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim metotları hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülfettâh Ebû Guddê, *er-Rasûlü'l-muallim ve esâlibuhû fi't-ta'lim*, Mektebetü'l-matbûâtü'l-İslâmiyye/Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1417/1996, s. 64-218. Bu eser Enbiya Yıldırım tarafından tercüme edilmiştir. Bkz. Enbiya Yıldırım, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları* Umrân Yayınları, İstanbul, 1998; Abdülhayy Kettânî, *Nizâmü'l-hukûmiyyeti'n-nebeviyye el-müsemmâ et-Terâtibü'l-idâriyye*, Dâru'l-kütübi'l-Arabî, Beyrut, ty, II, 168-362.

¹²⁰ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Çev. Salih Tuğ), İmaj, Ankara, 2003, II, 767-778; Ziya Kazıcı, *Anahatlarıyla İslâm Eğitim Tarihi*, İÜİFV; İstanbul, 1995, s. 11-14; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay, Ank, 2003, s. 139, 316-317; Hayati Hökelekli, "Eğitim ve Öğretim" *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I/448.

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, V, 256-257.

gamber'in, bu gencin akıl, vicdan ve selim fitratına hitap ederek onu hayatı boyunca bir daha suç işlemeyecek derecede eğitmesindeki izlediği hikmet dolu ince metodunu hatırlatmakla yetiniyoruz¹²². Bu örnek, hem suçla mücadelede eğitimin rolüne hukukî dayanak teşkil etmesi hem de eğitimin suçu önlemedeki etkisini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

3-Toplumda Eğitim

İslâm, üstün ahlâkî meziyet ve faziletlerle donanmış insanların oluşturduğu bir toplum oluşturmayı bir başka ifadeyle "yeryüzüne salih kulların hakim olmasını" amaçlamıştır¹²³. Böyle bir toplumun oluşması için sadece üstün ahlâkî donanıma sahip erdemli bir insan olmayı yeterli bulmayıp muslih yani ıslah edici olmayı¹²⁴ ve kardeşinin zulmüne engel olmayı¹²⁵ da gerekli görmüş, bunun için de toplum bireylerini emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker vazifesiyle¹²⁶ yükümlü tutmuştur¹²⁷. Bu görev müslümanların tamamı bakımından farz-ı kifâye hükmündedir¹²⁸.

Bir hadis-i şerifte de bu görevin ne şekilde ifa edileceğinin yöntemleri belirlenmiştir¹²⁹. İnsani görev ve kardeşlik hukuku çerçevesinde bireysel düzeyde her müslümanın nasihat ve telkin hakkı her zaman mevcut olmakla birlikte¹³⁰ bu görevin ifası için belirli bir liyakat, ehliyet ve donanıma sahip olmak zorunludur. Aksi bir yaklaşım tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Biraz sonra da ele alınacağı üzere zaten İslâm tarihi içerisinde emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker görevi *hisbe* veya *ihtisab* adı altında kurumsallaşmıştır. Özellikle de fiili müdahale sadece bu denli resmî hüviyeti haiz kurumların yetkisi dâhilindedir.

¹²² Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-muallim ve esâlibuhü fi't-ta'lim*, s. 100-101.

¹²³ Enbiya, 21/105.

¹²⁴ Hüd, 11/117.

¹²⁵ Buhârî, "Mezalim", 4; "İkrah", 8; Tirmizî, "Fiten", 68; Dârimî, "Rikak", 40; Ahmed b. Hanbel, III, 99, 201, 324.

¹²⁶ Âl-i İmrân, 3/104, 110, 114; A'râf, 7/157; Tevbe, 9/71, 112; Nahl, 16/125; Lokmân, 31/17; Asr, 100/1-3.

¹²⁷ Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 391-392; Gazâlî, *İhyâ*, II, 306-313; Takıyyüddin b. Ahmed Abdülhalim İbn Teymiye, *Mecmûu fetâvâ*, yy, ty, XXVIII, 122-178; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü*, Dâru'l-fikr, Dimaşk, 1989, VI, 763-765; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, II, 615-616.

¹²⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1155.

¹²⁹ Müslim, "İman", 20; Ebû Dâvûd, "Salât", 242, "Melâhim", 16; Tirmizî, "Fiten", 9, "Birr", 15; İbn Mâce, "Fiten", 20; İbn Hanbel, V, 388.

¹³⁰ Gazâlî, *İhyâ*, II, 315-319; Abdülkerim Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ fi's-Şeriatü'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Amman, 1409/1989, s. 324; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 617; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, XVII, 240-242.

Netice itibariyle denebilir ki, suç sayılan fiiller, bunların bireysel ve toplumsal zararları, bu fiiller karşılığında öngörülen cezalar konusunda verilecek nitelikli, muknî ve yeterli eğitim-öğretim ve bilgilendirme faaliyetlerinin suçla mücadelede önemli oranda katkı sağlayacağı açıktır.

F-Denetim Mekanizması

İslâm Hukukunda suçla mücadelede diğer yöntemlerden sonraki aşamalarda başvurulacak yöntem denetim mekanizmasıdır. Şimdi bu denetim mekanizmaları ve işleyiş şekillerine bir göz atalım.

1-Hisbe

Hisbe veya ihtisab, emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münkerin müessesleşmiş şeklidir¹³¹. Hisbe görevinin ifası bu kurumun elemanları açısından farz-ı ayın hükmündedir¹³². Hisbe teşkilatının, akide, ibadetler, muâmelât, çevre, esnaf, ahlak ve genel adâba aykırı davranışlar ile cezaya konu suçların denetimi ve ayrıca akla, dine ve kamu düzenine aykırı hususların ıslahını kapsayan geniş bir görev alanı bulunmaktadır. Amacı erdemli bir toplumun oluşturulmasıdır. Hisbe teşkilatının ilk kurucusu Hz. Ömer'dir¹³³.

Hisbe görevini ifâ edecek şahısta (muhtesib) İslâm, akıl, bülûğ, hürriyet gibi genel şartlar yanında adalet, dinî hassasiyet, ilmî vukûfiyet, bu görevi ifâ edebilecek derecede sağlıklı ve güçlü olma (kudret) ve kamu otoritesi tarafından atanmış olma gibi özellikler aranmıştır¹³⁴.

a) İhtisas Alanı

Muhtesibin ihtisas alanı dış dünyaya yansıyan bireysel veya toplumsal tasarruflardır. Dolayısıyla suç kapsamına giren *emrin ihmali veya nehyin ihlâli* şeklindeki fiillerin alenî olarak işlenmeleri şarttır. Bu itibarla muhtesibin gizli olarak işlenen suçları tâkibe al-

¹³¹ Bkz. Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, s. 394-397; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, s. 313-343; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 763-771; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 612-632; Cengiz Kallek, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 133-143; Bardakoğlu, "Hisbe", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, II, 281-283; Süleyman Uludağ, *İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 22-23; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fikhîyye*, XVII, 223-268.

¹³² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1154-1155.

¹³³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 764.

¹³⁴ Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, s. 394-397; Gazâlî, *İhyâ*, II, 312-315; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, s. 313-343; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 765; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 612-632; Kallek, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 133-143; Bardakoğlu, "Hisbe", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, II, 281-283; Uludağ, *İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*, s. 22-23; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fikhîyye*, XVII, 235 vd.

ma hak ve salahiyeti bulunmamaktadır. Çünkü bu özel hayatın gizliliğini ihlâl anlamı taşımaktadır yani tecessüstür¹³⁵.

Muhtesibin görevlerinin önemli bir kısmını kamusal ve kişisel her türlü hakkın korunması ile bu haklara yönelik her türlü ihlalin önlenmesi oluşturmaktadır. Suç sayılan fiillerin önlenmesi için alınan önleyici bütün hukukî tedbirler de bu görev çerçevesi içerisinde yer almaktadır¹³⁶.

b) Muhtesibin İzleyeceği Yöntem (İhtisâb)

Muhtesibin görev esnasında izleyeceği metot da ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Bu metot, yapılan fiilin yanlışlığını ve yasaklığını bilmeyen kimseye bildirme ve öğretmeden başlayıp, öğüt verme, doğruya yöneltme, sert davranma, yasak eylemi meselâ gasbedilen araziden çıkarma gibi fiilen engelleme, tehdit ve korkutma, direnen şahıslara direnmenin şiddeti oranında güç kullanmaya kadar çeşitlilik arz etmektedir¹³⁷.

Amaç suçların önlenmesi olunca hisbe teşkilatının ne derece önemli bir görev icra ettiği görülür. Bu kurum vasıtasıyla gerçekleştirilmek istenen bir suç henüz işlenmeden önce önlenmiş olmaktadır. Suçun, işlenmeden önlenmesinin müspet yansımaları olacaktır. Meselâ, suç işleme hazırlığı içerisinde olan veya teşebbüs eden şahıs açısından bakıldığında kişi hem cezadan kurtulmuş olacak, hem de bu fiilin günahından dolayısıyla uhrevî cezadan da kurtarılmış olacaktır. Suç işlenmeyince de kamu düzeninin bozulması, suça eğilimli olanlara kötü örnek olma veya teşvik gibi olumsuzluklar topluma yansımamış olacaktır. Kısaca gerek fail gerekse suç mağduru ve bunların yakınları bakımından doğabilecek olumsuzluklar baştan önlenmiş olacaktır.

2-Âkile

Genel olarak âkile; taksirli veya kastı aşan (şibhü'l-amd) bir öldürme veya yaralama hadisesinde, suçlu adına mağdurun diyetini yüklenen şahıslar topluluğuna verilen isimdir. Hanefî mezhebine göre âkile; öncelikle suçlunun bağlı bulunduğu "divan ehli"dir. Bunlar aynı ücret siciline bağlı askerî birlik mensuplarından oluşur. Da-

¹³⁵ Tecessüs konusunda bkz. Sabri Erturhan, "Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslâm Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2001, V/2, 263-265.

¹³⁶ Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 397-414; Gazâlî, *İhyâ*, II, 333-357; İbn Teymiye, *Mecmûu fetâvâ*, XXVIII, 69-106; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 765-769; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, s. 335-341; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 622-624; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fikhîyye*, XVII, 245-265.

¹³⁷ Gazâlî, *İhyâ*, II, 329-333; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 620-621; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, s. 343; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fikhîyye*, XVII, 265-266.

ha sonra onun asabesi yani faile kan bağıyla bağlı olan akrabası, aşireti veya beytû'l-mâl'dir. Hanefiler dışındaki mezhepler âkileyi öncelikle suçlunun baba tarafından erkek akrabası olan asabenin oluşturduğu hususunda görüş birliği içerisindedirler. Bunda da yakın akrabadan uzak akrabaya doğru bir sıralama söz konusudur. Âkile sisteminin teşriinde temel iki nedenin yattığı söylenebilir. Birinci neden, suçun irtikâbından sonra âkilenin yardımcı olması suretiyle failin yalnızlıktan kurtarılması, bir şekilde ondan sâdir olan ve kasıtlı da olmayan bir cinayet nedeniyle çaresiz kalmasının önüne geçilmesidir. İkinci neden ise kayıtsızlık, ilgisizlik ve yetersiz murakabeleri sonucu failin suç işlemesine engel olmamalarının bir anlamda cezasına katlanmalarıdır. Âkilenin, yakınları üzerinde denetim ve kontrol görevi bulunmaktadır. Bu denetim ve kontrolü yeterince yerine getirmemeleri sonucu içlerinden birinin suç işlemesi kendilerini de suçlu konumuna getirecek, bu nedenle de bu suçun diyetini ödeme yükümlülüğüne ortak olacaklardır. Böyle bir cezanın varlığı, âkilenin suç öncesi denetim görev ve sorumluluklarında daha titiz davranmalarında muharrik bir rol oynayacaktır. Diğer taraftan âkile sistemi cezaların şahsiliği prensibiyle çatışıyor gibi görünse de durum böyle değildir. Aksine âkile, toplum halinde yaşamaktan kaynaklanan ve kasit unsuru da taşımayan suçlardan meselâ, trafik kazası, iş kazaları, mekanik kökenli kazalar gibi fiillerin zararlarının telafi edilmesinde hem faili hem de mağduru koruyan sosyal sorumlulukla sosyal dayanışmanın iç içe olduğu kolektif sorumluluğun göstergesi mesabesinde model bir müessesedir¹³⁸.

¹³⁸ Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 233; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, I-XII, Beyrut, ty, XI, 288-332; Alâüddin Ebû Bekir b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâiü'-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, ty, VII, 255 vd; Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd (hafid), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (thk.Mâcid el-Hamevî), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1416/1995, IV, 1679-1680; Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Dâru'l-fikr, Mekke, 1412/1992, IX, 515-530; Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd Bâberti, *el-İnâye ale'l-Hidâye (Fethu'l-Kadîr*le birlikte), Dâru'l-fikr, I-X, Beyrut, ty, X, 394-410; Şemsüddin Muhammed b. Muhammed Şirbini, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc* (thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdulmevcûd), Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, 1415/1994, V, 357 vd; Şemsüddin Ahmed b. Bedrüddin Kâdizâde, *Netâicü'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* (Tekmiletü Fethi'l-kadîr), Dâru'l-fikr, Beyrut, ty, X, 394-410; Ebu'l-Berekât Ahmed ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr* (Düsükî'nin Hâşiyesi ile birlikte), Dâru'l-fikr, yy, ty, IV, 282 vd; Şemsüddin Muhammed Arafa ed-Düsükî, *Hâşiyetü'd-Düsükî ale's-Şerh'l-kebîr*, Dâru'l-fikr, yy, ty, IV, 282; Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, II, 195-200; Bilmen, *Istihâhât*, III, 53-58; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 322-326; Muhammed Fârûk Nebhân, *Mebâhis fi't-teşrii'l-cinâi'l-İslâmî*, Dâru'l-kalem, Beyrut, 1981, s. 158-173; Hamza Aktan, "Âkile", *DİA*, II, 248-249; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s. 186-189; Muhammed b. Abdillâh Zâhim, *Tatbîkû's-Şerîati'l-İslâmîyye fi men'i'l-cerime*, Dâru'l-menâr, Kâhire, 1412/1991, s. 192-193; Ali Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslâm Hukuku*, Atatürk Üniversitesi

Bununla birlikte âkile sisteminin günümüzde klasik anlamda uygulama imkanının bulunmadığına dolayısıyla diyetin bizzât fail tarafından ödenmesi gerektiğine dair yaklaşımlar da bulunmaktadır. Udeh ve Zuhaylî bu görüşü taşıyanlardandır¹³⁹. Âkile kurumunu akademik inceleme konusu yapan Kaşif Okur ise çalışmasının bir kısmını âkilenin güncelliğine ayırarak bu çerçevede oluşan görüşlere yer verir. Buna göre bazı bilginler âkilenin güncelliğini kaybettiğini savunurken bazıları da bu kurumun işlevini çağdaş bazı müesseselerin üstlenebileceği görüşündedirler. Kimi bilginlere göre bu kurum hazine, kimilerine göre sendika ve benzeri kurumlardır. Bazı bilginler de toplumun âkile merkezli sosyal gruplar halinde düzenlenmesini savunmaktadırlar¹⁴⁰. Yazar bu yaklaşımlar konusunda şu görüşlere yer vermektedir: "Kanaatimizce İslam hukuku geleneğine ve zihniyetine en uygun olan yaklaşım, "faile destek olunması" ve mağdurun zararının giderilmesi ilkelerinin günümüzde yaygın ve etkin kullanıma sahip vasıtalar aracılığıyla yerine getirilmesidir. Bu sayede daha pratik ve ekonomik neticeler elde etme imkanının yüksek olacağını düşünüyoruz. Bu yaklaşım özel âkile gruplarının teşekkülünü değil, zararın geniş tabanlı katılımı karşılama ilkesini esas aldığı için, İslam hukukunun formel müesseselerini değil ama benimsediği ilkelerin, elverişli enstrümanlar vasıtasıyla her zaman diliminde uygulanabilir olmasına imkan vermektedir."¹⁴¹ Müellif sigorta âkile ilişkisi konusunda da şu görüşlere yer vermektedir: "...Âkile uygulaması, sosyal güvenliğin temel aracı haline gelen sigorta uygulamalarının prensip açısından, İslâm dünyasındaki ilk örneği olarak kabul edilebilir. Bu yönüyle yeni sosyal güvenlik uygulamalarına meşruiyet ve referans kaynakları arasında yer almaktadır. Ayrıca âkile uygulaması mecburi mesuliyet sigortası mahiyetinde bir işlev gördüğü için sorumluluğun sosyalleştirilmesi

---

Yayınları, Erzurum, 1972, s. 103-104. Bütün mezhepler âkilenin diyeti bir defada peşin ödeme yerine, üç taksit halinde üç yılda ödeyeceği hususunda görüş birliği içerisindedirler. Hanefiler âkilenin, ödenecek miktar, ancak tam diyetin yirmide birinden fazla olması halinde ödemeye katılacağını kabul ederken, Mâlikî ve Hanbelîler âkilenin ancak tam diyetin üçte birinden fazla olan diyetin ödenmesine iştirak edeceklerini kabul ederler. Şafiiler ise böyle bir ölçü getirmemişlerdir. Âkilenin bulunmadığı durumlarda veya ödeme gücünün yetersiz olduğu hallerde yakından uzağa doğru komşu şehirlerden yardımlaşma cihetine gidilebilir. Bunun da mümkün olmaması halinde, sosyal dayanışmaya katkıda bulunması amacıyla devlet hazinesi devreye girerek diyeti tazmin eder. Değişen toplum şartları göz önünde bulundurularak İslâmî ilkelere ters düşmemesi koşuluyla âkile müessesesinin kapsamı daha da genişletilebilir. A.g.e.

¹³⁹ Bkz. Udeh, *et-Teşri'u'l-cinâi*, I, 676-678; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 325-326.

¹⁴⁰ Kaşif Okur, *İslam Hukukunda Âkile Kurumu ve Sosyal Güvenlik Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A. Ü. Sosyal Bilimler Ens. Ankara, 2003, s. 182-190.

¹⁴¹ Okur, *İslam Hukukunda Âkile Kurumu*, s. 201.

konusundaki arayışlara ilke boyutunda katkı sağlayabilecek konumdadır.”¹⁴²

3-Kasâme

Kasâme, fıkıh terminolojisinde faili meçhul bir öldürme olayında olayın aydınlatılması amacıyla tekrar tekrar edilen yeminler demektir. Bu yemin ya maktul yakınlarının, üzerinde öldürme emareleri (levs) bulunan sanık aleyhine veya sanığın kendinin masum olduğuna dair yemin etmesi şekliyle gerçekleşir. Hanefiler’e göre ise bu yeminin maktulün bulunduğu mahalle sakinlerinden elli erkek tarafından ayrı ayrı yapılması gereklidir. Bu kişilerin sayısı elliye ulaşmadığı takdirde, mevcut kişilere yemin sayısı elliye ulaşmaya kadar tekrar ettirilir. Yemini yapacak kişiler maktul yakını tarafından seçilerek belirlenir. Bu yeminden sonra kâtil tespit edilemediği takdirde maktulün diyeti o mahalle veya köy vb. sakinleri üzerine eşit oranda taksim edilir. Kasâme’nin gerçekleşebilmesi için maktulün mevcut olması, maktulün insan olması, öldürme olayının, bir şahsın mülkiyetinde bulunan bir mahalde veya bir mahalle veya köy gibi bir yerleşim merkezinde veyahut da kimsenin mülkünde olmayıp bir beldeye ses işitilecek derecede yakın boş bir mahalde ikâ edilmiş olması, maktul yakınlarının dava açmış olmaları gibi şartlar aranmaktadır. Hanefiler dışında kalan cumhûra göre bu yemini maktul yakınları, itham edilen sanık aleyhine yaparlar. Ayrıca bazı fakihlere göre çocuk ve kadınlar kasâmeye dahil edilmezler¹⁴³.

Devlet başkanı (veliyü’l-emr), ülkesinde olup biten her olaydan birinci derecede sorumlu olduğundan, faili meçhul bir cinayetin vukûu halinde gerek kamu yönetimindeki taksiri, gerekse emniyet teşkilatının taksirinden, doğrudan sorumludur. Hal böyle olunca bir yerleşim merkezinde veya şahsa ait olmayan bir kamu arazisi vb.

¹⁴² Okur, *İslam Hukukunda Âkile Kurumu*, s. 240-241.

¹⁴³ Geniş bilgi için bkz. Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed Tahavî, *el-Muhtasar*, Dâru İhyâi’-ulûm, Beyrut, 1406/1986, s. 247 vd; Kâsânî, *Bedâi’*, VII, 286 vd; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, IV, 1705 vd; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân*, Dâru İhyâi’-türâsî’l-Arabî, Beyrut, 1985, I, 457-462; Bâbertî, *el-İnâye*, V, 372 vd; Kâdizâde, *Netâicü’l-efkâr*, X, 372 vd; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, V, 392 vd; Mansûr b.Yûnus b. İdrîs Behûtî, *Keşşâfü’l-kınâ’ an metni’l-İkna’* (nşr. Hilâl Musaylihî Mustafâ), Dâru’l-fikr, Beyrut, 1982, VI, 66 vd; Derdîr, *eş-Şerhu’l-kebir*, IV, 293 vd; Düsûkî, *Hâşiye*, IV, 293 vd; Ali Haydar Efendi (Küçük), *Dürerü’l-hukkâm şerhi Mecelleti’l-ahkâm*, Dersaadet, İstanbul, 1330, IV, 557; Udeh, *et-Teşri’ü’l-cinâi*, II, 321 vd; Bilmen, *Istilâhât*, III, 156-186; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Ukübe*, Dâru’ş-şurûk, Beyrut, 1403/1983, s. 166; Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî ve edilletühü*, VI, 393 vd; Zeydân, *Nizâmü’l-kadâ*, s. 225-226; Nebhân, *Mebâhis fi’t-teşrii’l-cinâi’l-İslâmî*, s. 192-199; Bardakoğlu, “Kasâme”, *DİA*, XXIV, 528-530; Hammâsî, *el-Fikhu’l-cinâi’l-İslâmî*, Dâru Kuteybe, Beyrut-Dimaşk, 1425/2005, s. 384-390; Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslâm Hukuku*, s. 118-126.

mahallerde öldürülmüş bulunan bir şahsın sorumlusu devlettir. Dolayısıyla devlet, bu maktulün diyetini ödemekle yükümlüdür¹⁴⁴.

Kasâme ile belli bir semt veya mahalde ikâmet eden şahısların kendi çevreleriyle yakından ilgili olmaları, ne olup bittiğini tâkip etmeleri bu cümleden olarak orada saldırıya uğrayanların yardımına koşmaları, gerek semt içerisinden gerekse semt dışından bazı mütecâvizlerin türeyerek yaşadıkları semtin asâyişini ihlâl etmelerinin önüne geçmek suretiyle kendi semtlerinin güvenliğini korumaları hedeflenmiştir. Meskûn mahalde faili meçhul bir cinayetin işlenmiş olması burada yaşayanların çevrelerine karşı kayıtsız kaldıkları ve dikkat göstermedikleri anlamına gelir ki bunun cezası da kasâme sonucunda maktulün diyetini ödemeleridir. Faili meçhul bir cinayetin işlenmesi o semtte yaşayanlar üzerinde bir zan oluşturabilir. Bu zandan kurtulmanın yolu kasâmedir. Kasâme, bir yemin şeklidir. Yemin, bir müslüman açısından çok önemli bir tasarruftur. Olgun bir mü'minin asla yalan yemin edemeyeceğine göre ya biliyorsa failin kimliğini açıklayacak, bilmiyorsa gerekli denetim ve koruma görevini yeterince yapmadığı için ceza olarak maktulün diyetini ödemeye ortak olacaktır¹⁴⁵.

Görüldüğü üzere gerek âkile gerekse kasâme müesseseleri, kişilerin yakınlarıyla sürekli ilgilenmeleri ve onlara karşı denetim görevlerini yerine getirmeleri esası üzerine kurulmuştur. Bu ilgi ve denetimin fazlalığı ve titizlik oranında suç işleme oranı da azalacaktır¹⁴⁶.

G- Pratik Tedbirler

Henüz suçlar işlenmeden önce alınabilecek bir takım pratik ve somut tedbirlerle önlenmeleri mümkündür. Bu önlemler fert, toplum ve kamu otoritesi bakımlarından çeşitlilik arz eder.

1- Bireysel Tedbirler

Suçların önlenmesi çerçevesinde alınabilecek somut tedbirlerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Suçta zemin oluşturabilecek öncüllerden, teşebbüslerden¹⁴⁷ uzak bulunmak. Meselâ zina suçunun önlenmesi için kişinin evlen-

¹⁴⁴ Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 496-498; Bilmen, *Istîlâhât*, III, 160.

¹⁴⁵ Kâsâni, *Bedâi'*, VII, 291; Bilmen, *Istîlâhât*, III, 157-158; Nebhân, *Mebâhis fi't-teşrii'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 194-195; Şafak, *Mezheplerarası Mukayeseli İslâm Hukuku*, s. 120.

¹⁴⁶ Mansûr Rahmânî, "الإعجاز التشريعي في مكافحة الجريمة" <http://www.al3nabi.com/vb/showthread.php?t=42192> (14 Nisan 2009).

¹⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Udeh, *et-Teşriu'l-cinâi*, I, 342-356; *Nazariyyât fi'l-fikhi'l-cinâi'l-İslâmî*, Müessesetü'l-Halebi, Kahire, 1389/1969, s. 33-48; Ebû Zehra, *el-Cerime*, s. 360-362.

mesi, kadının müstehcenlikten¹⁴⁸ ve yasak süslenmeden uzak olması¹⁴⁹, erkekleri tahrik edecek fiilî tutum ve davranışlardan kaçınması¹⁵⁰, erkeğin şehvî arzularını harekete geçirecek şekilde konuşmaması¹⁵¹, erkeğin de kadını tahrik edecek davranışlardan kaçınması, her iki cinsin de gözlerini haramdan korumaları¹⁵², mahremi olmayan kadınla bir zorunluluk bulunmaksızın ıssız bir mekanda baş başa kalmamaları¹⁵³, aynı odada gecelememeleri¹⁵⁴, başkasının evine izin alınmaksızın girilmemesi¹⁵⁵, her iki cinsin de kendilerini meşgul edecek güzel san'at gibi hobiler edinmeleri, bilimsel, kültürel ve sosyal etkinliklerde bulunmaları, spor yapmaları, seyahate çıkmaları, oruç tutmaları¹⁵⁶ gibi tedbirler bireysel tedbirler arasında sayılabilir¹⁵⁷.

Hırsızlığın önlenmesi için kişinin iş bulma çabasına girmesi¹⁵⁸ ve dilenme yerine velev ki dağdan odun taşıyıp satma şeklinde bile olsa çalışması¹⁵⁹ gibi hususlar sayılabilir¹⁶⁰. Ayrıca binayı gözetleme, delme, içeri girme vb. faaliyetler gibi hırsızlık suçuna teşebbüs sayılacak hareketlerden uzak durulması da alınabilecek bireysel tedbirler arasında sayılabilir¹⁶¹.

İçki konusunda onun üretimini yapma, satma, taşıma, servis yapma¹⁶² gibi suça teşebbüs sayılacak fiillerden, bu fiili işleyen şa-

¹⁴⁸ Nür, 24/31; Ahzâb, 33/59.

¹⁴⁹ Ahzâb, 33/33.

¹⁵⁰ Nür, 24/31.

¹⁵¹ Ahzâb, 33/32.

¹⁵² Nür, 24/30-31.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, I, 26; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek* (thk. Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1411/1990, I, 198; Muttekî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, V, 323.

¹⁵⁴ Müslim, "Selâm", 19.

¹⁵⁵ Nür, 24/27.

¹⁵⁶ Buhârî, "Savm", 10, "Nikâh", 2-3; Müslim, "Nikâh", 1; Nesâî, "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "Nikâh", 1; Dârimî, "Nikâh", 2; Ahmed b. Hanbel, I/57, 278, 424-425, 432.

¹⁵⁷ Muhammed Hişam Burhânî, *Seddü'z-zerâi' fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, el-Matbaatü'l-ilmîyye, Şam, 1995, s. 364-372, 447-451; Abdülazîz Âmir, *et-Ta'zîr fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kahire, 1954, s. 188-192; Muhayzîf, *Der'u'l-ukübâti bi's-şübühât*, I, 40-41; Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 115-118; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, s. 172-175; Siddıqı, *The Penal law of Islam*, s. 16-21; Fadl İlâhî, *et-Tedâbiru'l-vâkiye mine'z-zinâ fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Müessesetü'r-reyyân, Beyrut, 1422/2001, s. 194-267.

¹⁵⁸ Cum'a, 62/10; Mülk, 68/15.

¹⁵⁹ Buhârî, "Zekât", 50, 53, "Büyü", 15, "Müsâkât", 13; Tirmizî, "Zekât", 38; Nesâî, "Zekât", 85; Ahmed b. Hanbel, I, 124, II, 243, 257, 300, 395, 418, 475, 496.

¹⁶⁰ Muhayzîf, *Der'u'l-ukübâti bi's-şübühât*, I, 43-44.

¹⁶¹ Âmir, *et-Ta'zîr fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, s. 238-240.

¹⁶² Ebû Dâvûd, "Eşribe", 2; Ahmed b. Hanbel, I, 316, II, 97; Hâkim en-Nisâbüri, *Müstedrek*, II, 37.

hıslardan ve meclislerden uzak olma, içki hediye etme, içki üretimi yapacak şahsa üzüm satmama gibi tedbirler sayılabilir¹⁶³.

Adam öldürme suçu işlemek için kişinin böyle bir cinayeti planlamadan kaçınması, silah taşımaması, iki şahsın silahlı olarak birbirleriyle tartışmaması¹⁶⁴ gibi tedbirler yanında bütün suçlar bakımından suç işleme amaçlı odak ve örgütlerden uzak bulunmak da bireysel tedbirler arasında zikredilebilir.

2- Kamusal Tedbirler

Suç işlemeye imkan verecek alt yapının ortadan kaldırılması, bu cümleden olarak meselâ silah satımının yasaklanması, silah müsâderesi yapılması, içki ve uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticaretinin engellenmesi, fuhuşla etkin mücadele edilmesi, işsizliğin ortadan kaldırılması, zekâtın ilgili sınıflara ulaştırılması, maaşların iyileştirilmesi, insanların helal kazanca teşvik edilmesi ve yönlendirilmesi¹⁶⁵, suçluların veya bağımlıların tedavisi için gerekli tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin kurulması, suçla mücadele amaç edinen müesseselerin kurulması ve mevcutların desteklenmesi¹⁶⁶ ile yazılı ve görsel medya yoluyla kişileri ve toplumu aydınlatıcı ve bilinçlendirici yayınlar yapılması gibi hususlar kamu otoritesi tarafından alınabilecek tedbirler arasında sayılabilir.

H-Müeyyide

Yukarıda arz edilen yöntemlere rağmen arzulanan sonuca ulaşamayabilir ve suç işlemenin önüne tam olarak geçilemeyebilir. Müslüman toplumlar melekler topluluğu değil, insanlar topluluğudur. Yukarıda da belirtildiği gibi insanlarda nefis ve zaafılar, çizgi-den çıkmasına neden olabilecek kişisel ve haricî etkenler vardır.

Hedef; barış, güven, istikrar, huzur ve erdem hakimi olduğu temiz bir toplum oluşturmaktır. Bunun yolu da önemli oranda topluma iyi ve erdemli insanların egemen olmasından geçmektedir.

Bütün bu tedbirlere rağmen suçun işlenmesi durumunda hukukun son başvurulacak yöntem ve çare cezaî müeyyidedir. *Müeyyide, içtimaî bir kaide ve kanuna aykırı hareketten doğarak, hareketin bir nevî cevabî şeklini alan teminat demektir ve hukuk mefhumunun üçüncü temel unsurudur*¹⁶⁷. Tarih boyunca müeyyidesi

¹⁶³ Burhâni, *Seddü'z-zerâi'*, s. 452-455, 643.

¹⁶⁴ Âmir, *et-Ta'zîr fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, s. 155-157.

¹⁶⁵ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1673; Fâris Abdurrahman Kaddûmî, *Haddü's-serika beyne'l-i'mâl ve't-ta'fil ve eseruhü ale'l-müctemai'l-İslâmî*, Dâru't-tevfikiyye, Kâhire, 1397/1977, s. 196-205; Siddîqî, *The Penal law of Islam*, s. 7; Fadl İlahî, *et-Tedâbiru'l-vâkiye mine'z-zinâ*, s. 84-93.

¹⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Hammâsi, *ed-Darûratü'l-merhaliyye fî tatbîkî'l-kânûni'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 258-262, 276-280.

¹⁶⁷ Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku*, I, 43.

bulunmayan hiçbir insan topluluğu ve hukuk sistemi mevcut değildir ve müeyyidesiz bir düzen kurma iddiası ütopyik olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Esasen hukuk normlarını diğer disiplinlerin normlarından ayırt eden en temel özellik de müeyyidedir.

İslâm Hukuku da bazı suçlar ve hukukî ihlaller karşılığı bir takım müeyyideler getirmiştir. Şu kadar var ki cezaî müeyyideler özünde acı ve elem barındırmaları hasebiyle İslâm hukukçuları tarafından özde güzel (liaynihî hasen) bir ameliye kapsamında görülmemiş, sağladığı genel ve özel önleme; bireysel ve toplumsal maslahatlar bakımından yani netice itibarıyla *liğayrihî hasen* olarak kabul edilmiştir¹⁶⁸. Bu nedenle İslâm Hukukunda cezalandırma genel bir kural olmayıp zarurete binâen meşrû kılınmış istisnâî bir haldir. *"Zarûretler de ancak kendi miktarlarıncı takdir olunacağından"*¹⁶⁹, onlar genel bir kural gibi genişletilemez¹⁷⁰. Ayrıca gerek Hz. Peygamber'in gerekse sahabenin, şikayetçisi bulunmadığı, kamu vicdanını yaralamadığı ve toplumsallaşmadığı sürece bazı suçları görmezlikten gelmeleri ayrıca af ve sulhü tavsiye etmeleri¹⁷¹ de cezalandırmanın gaye olmadığı somut göstergesidir.

İslâm Hukukunda müeyyidesi nasslarla belirlenen suçların sayısı oldukça azdır. Bunlardan zina¹⁷², zina iftirası (kazf)¹⁷³, hırsızlık¹⁷⁴, hirâbe¹⁷⁵, adam öldürme¹⁷⁶ ve bağy¹⁷⁷ suçlarının cezaları bizzat Kur'an tarafından; içki¹⁷⁸ ve irtidat cezası¹⁷⁹ ise hadislerle

¹⁶⁸ İzzüddîn b. Abdülfettâh b. Abdülazîz İbn Melek, *Şerhu'l-Menâr*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, 1965, s. 50; Ebû Said Muhammed b. Mustafa b. Osman Hâdimî, *Mecâmiu'l-hakâik*, yy, 1303, s. 161; Ali Haydar Efendi (Büyük), *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, Meral Yayınları, İstanbul, ty, s. 100-101; Şâkiru'l-Hanbelî, *Usûlü'l-Fikhî'l-İslâmî*, el-Mektebetü'l-Mekkiyye, Mekke, 1422/2002, s. 88-89.

¹⁶⁹ *Mecelle*, md. 22.

¹⁷⁰ Zeydân, *Mecmûatü bühûsî'l-fikhîyye*, s. 387-388; a. mlf, *el-Mufassal fî ahkâmî'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1415/1994, V, 17-18; Bardakoğlu, "Ceza", *DİA*, VII, 475.

¹⁷¹ Bardakoğlu, "Hırsızlık", *DİA*, XVII, 393.

¹⁷² Nûr, 24/2.

¹⁷³ Nûr, 24/4.

¹⁷⁴ Mâide, 5/38.

¹⁷⁵ Mâide, 5/33.

¹⁷⁶ Bakara, 2/178, Mâide, 5/45.

¹⁷⁷ Hucurat, 49/9.

¹⁷⁸ Mâlik, Eşribe, 2; San'ânî, *Sübûlü's-selâm*, IV, 28 vd; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 171. İçki cezasının miktarının kazf cezası esas alınarak icma yoluyla seksen kirbaç olarak belirlendiği hakkında bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, V, 113; İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 325; Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd Mevsilî, *el-ihitiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr* (thk. Züheyr Osman el-Caid), Dâru'l-Erkâm, I-V, Beyrut, ty, IV, 346; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, V/310; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, V, 31; Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, II, 606-507.

¹⁷⁹ Buhari, "Diyât", 6, "Cihad", 149; Müslim, "Kasâme", 25, 26; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 15, 25; Nesâî, "Tahrîm", 5, 11, 14; İbn Mâce, "Hudud", 2, Dârimî, "Siyer", 11; Ahmed b. Hanbel, I, 61, 62, 65, 282-283; Ab-

sabit olmuştur. Müeyyide sayısının azlığı yanında uygulanmaları da son derece ağır şartlara bağlanmıştır. Ayrıca tövbe, gizleme, şüpheler¹⁸⁰, ispat zorluğu, af, sulh vb. prensiplerle bedenî ceza sahası oldukça daraltılmıştır.

İslâm Hukukunda ceza infazıyla “genel önleme” ve “özel önleme” gibi temel iki amacın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir¹⁸¹. İbnü'l-Hümâm (861/1456)'ın veciz ifadesiyle, suç öncesi ceza normunun bilinmiş olması genel önlemeyi; suç sonrası tekrere engel olan ceza infazı ise özel önlemeyi temin etmektedir¹⁸².

Bu ana hedefleri dışında cezalandırmanın diğer amaçlarını kamu düzeninin korunması, adaletin ikâmesi, dolayısıyla adalete güvenin tesisi, suçlunun ıslahı, failin işlediği suçun karşılığını görmesi (keffâret) mağdur ve yakınlarının kalplerindeki intikam duygularının teskini¹⁸³ şeklinde sıralamak mümkündür.

Bunun dışında her bir özel ceza bir hukukî yararı koruma amacıyla teşri kılınmıştır. Buna göre kısas hayat hakkının korunması; içki cezası aklın ve zihni melekelerin korunması; hırsızlık cezası malın ve mülkiyet hakkının korunması; zina cezası nesil, ırz ve namusun korunması; kazf cezası insanlık şeref ve haysiyetinin korunması; hirâbe/terör cezası can, mal, ırz ve seyahat hakkının korunması; bağı (meşrû yönetime isyan) cezası kamu otoritesinin, ülke bütünlüğü ve halkın güvenliğinin korunması; irtidat cezası dinin korunması amacıyla teşri kılınmıştır¹⁸⁴.

dullah b. Yûsuf Zeylei, *Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye*, Dâru'l-hadis, Kâhire, 1415/1995, IV, 109.

¹⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Sabri Erturhan, “İslâm Hukukunda Şüpheden Saniğin Yararlanması İlkesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2002, VI/2, 179-205.

¹⁸¹ Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s. 33-34.

¹⁸² (إنما موانع قبل الفعل زواجر بعده: أي العلم بشرعيتها يمنع الإقدام على الفعل وإيقاعها بعده يمنع من العود إليه) İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, V, 212.

¹⁸³ Avvâ, *Fi usûli'n-nizâmî'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 71-79; Fikrî Ahmed Ukâz, *Felsefetü'l-ukûbe*, Şeriketü Ukâz, Cidde, 1402/1982, s. 49-55; Huseynî Süleymân Câd, *el-Ukûbetü'l-bedeniyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Dâru's-şurûk, Kâhire-Beyrut, 1411/1991, s. 84-91; Zâhim, *Tatbiku's-Şerîa*, s. 96-107; Udeh, *et-Teşriü'l-cinâi*, I, 609-611; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû*, IX, 693-694.

¹⁸⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîin*, II, 99-101, 106, 109-110; Bâbertî, *el-İnâye*, V, 210-212; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, V, 211; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, I, 29, II, 421-443; Şevkânî, *İrşâdü'l-fühûl*, Mısır, 1356/1937, s. 216; Ukâz, *Felsefetü'l-ukûbe*, s. 35; ez-Zâhim, *Tatbiku's-Şerîati'l-İslâmîyye*, s. 96-99; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 49-52; 59-60; Abdülvâhid Hallâf, *İlmi usûli'l-fikh*, Dâru'l-kalem, Kuveyt, 1406/1986, s. 64, 70, 84; a. mlf, *Masâdiru't-teşrii'l-İslâmî fi mâ lâ nassa fih*, Dâru'l-kalem, 1402/1982, s. 51-52; Zeydân, *el-Vecîz fi Usûli'l-fikh*, Müessesetü'r-risâle, Bağdat, 1407/1987, s. 45-47, 201, 206, 236; Mustafa Zeyd, *el-Maslaha fi't-teşrii'l-İslâmî ve Necmüddin et-Tûfî*, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kâhire, 1374/1954, s. 38; Behnesî, *Tatbiku'l-hudûd fi't-teşriati'l-cinâiyyeti'l-hadîse*, Müessesetü'l-halic, Kâhire, 1408/1988, s. 8-9;

Sonuç

İslâm Hukuku suçla mücadele konusuna son derece önem vermiştir. Çünkü dünyanın fesat unsurundan arındırılması, topluma sulh ve erdemin egemen olması bu hukukun en temel hedeflerindedir¹⁸⁵. Bu hedefe paralel olarak suçla mücadele çerçevesinde getirilen çözüm önerileri ve izlenen yöntemler orijinal, vakıa mutabık/realist, rasyonel ve amacı gerçekleştirici niteliktedir. Sadece kalbin ıslahı dahi suçla mücadelede tek başına önemli ve etkili bir yöntemdir. Bununla birlikte İslâm, sadece meseleyi inanç boyutuyla sınırlı tutmamış; ibadet, güzel ahlak, güzel bir çevre, iyi bir eğitim ve öğretimi de inanç boyutuyla birlikte yürütmüştür. İslâm, temiz ve erdemli bir toplumun tesisi bu arada suçun önlenmesi için aile müessesesine özel önem atfetmiş, aileyi hem erdemli ve temiz toplumun esası saymış, hem de böyle bir toplumun teşkili için aile kurumuna büyük görevler yüklemiştir. Bununla da yetinmeyerek gerek bireysel, gerek toplumsal gerekse idarî denetim mekanizmasını çalıştırmış, suçun önlenmesi için somut adımlar atmıştır. Bütün bu tedbirlere rağmen sonuç alınmadığı takdirde en son yöntem olarak cezai müeyyideyi devreye sokmuştur. İslâm Hukukunda nasslarla belirlenen cezalar ağır cezalardır. Cezaların bu ağırlığı ve infazın aleniliğinin bilinmesi dahi suça teşebbüs aşamasındaki şahıslar bakımından caydırıcı bir rol oynayabilecek ve suçun işlenmesine engel olabilecektir.

Kaddümi, *Haddü's-serika*, s. 4-8; Ali Pekcan, *İslâm Hukukunda Gaye Problemi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, s. 58.

¹⁸⁵ (والمقصود من شرع الزجر اخلاء العالم عن الفساد) Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr Merğînâni, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, yy, ty, II, 113; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, V, 214-215, 326.